

Přítomnost

R O Č N Í K V.

V P R A Z E 3. L E D N A 1929.

Č Í S L O 52.

Komedie českoněmecká.

Po provedení Waltrovy komedie »Velké umění babické« na vinohradském divadle uveřejnil Jindřich Vodák v Českém slově protest proti této hře, založený jednak na skutečnosti, že je to hra německá, jednak na tvrzení, že je to hra špatná. Téhož večera byla na Vinohradech v nočním představení solistů náhodou provedena taktéž německá komedie, Müllerovo »Tokajské«. Náhodné setkání dvou německých her na jednom večeru české scény popudilo Jindřicha Vodáka nejinak než jako bychom byli znovu upadli pod jařmo germánské a jako by se chystal nějaký nový cizácký nápor proti české národní kultuře, na jejíž ochranu nutno svolat všechny muže do zbraně. Aby bylo každému jasno, oč tu jde, opatřil Jindřich Vodák svůj referát o dvou premiérách podtitulkem »Silná dávka« a aby mu zaručil co největší publicitu, uveřejnil jej jako fejeton, což v novinách znamená článek poučný i zábavný. Obě vlastnosti nelze mu upříti; poučuje nás o tom, s jak pozoruhodně zastaralými názory může ještě dnes v pokrokovém tisku vystupovat divadelní kritik, o němž se všeobecně věří, že svému oboru rozumí, jeho zábavnost pak spočívá ve způsobu jeho argumentace.

Kdo měl příležitost sledovat ohlas, jež Waltrova hra nalezla jak v širší veřejnosti, tak v užším kruhu literátů, ví, že Vodákovy námitky nebyly ani tu ani tam sdílány, že se všeobecně soudilo, že to je hra při nejmenším zajímavá, hra s vysokou úrovní, jejíž problematičnost nelze odbýt poukazem na národnost autora, tedy jedním slovem hra, o níž by znalci Vodákovu slohu byli spíše očekávali, že ji nazve »nabádavou« či »podnětnou«, což se dalo očekávat tím spíše, že těchto epitet přece dovedl — nemýlím-li se — použít při příležitostech daleko menších, na př. při Neubauerově »Sextánci«. Proti tomuto očekávání nenalezlo »Velké umění babické« milosti ve Vodákových očích a zavdalo mu dokonce podnět k protestu proti provozování německých her na českých scénách. Okolnost, že tento útok byl učiněn v pokrokovém tisku a mimo to divadelním kritikem, jenž v části naší veřejnosti je považován za arbitra divadelní tvorby, propůjčuje mu zásadní význam a vyžaduje, aby byly uvedeny zásadní argumenty proti oněm, jimiž byl podepřen. Nejde o Waltrovu hru, ale o náš celý poměr k německé divadelní, literární a kulturní tvorbě vůbec.

Otázka německé kultury u nás je otázka venkoncem praktická. V teorii není nikdo — a patrně ani Jindřich Vodák — na pochybách o tom, že o uměleckém nebo vědeckém díle rozhoduje nejprve jeho hodnota, pak mnoho jiných věcí a nakonec teprve národnost jeho autora. V teorii se úplně ustálil a prosadil názor, že politický loket se nehodí na hodnoty duchovní, že obě tyto věci jsou nesouměřitelné, že jedno druhým lze měřit stejně málo jako jablka na metry nebo pole na litry. V teorii se uznává, že nelze kulturu celého národa zavrhout z politických důvodů, že takový čin je sám ne-

kulturní a barbarský. V teorii se dokonce ví, že bezvýhradné přijímání francouzské kultury, jež nemá daleko k opičení, znamená stejně nebezpečí jako bezvýhradné zavrhování kultury německé. V teorii, zvláště tehdy, rozvíjí-li se v neveřejných diskusích, bojuje se horlivě za to, aby bojkot německé kultury, diktovaný strachem před nepopulárností, byl konečně zrušen.

Všichni víme, jaká je naproti tomu skutečnost. Rozeznává se kultura vyspělá na jedné a německá na druhé straně, literatura hodnotná a německá, divadelní hry dobré a německé atd. ve všech duchovních oborech. Stačí, aby byl dokázán německý původ, německá škola nebo i jen německý vliv na jakékoliv umělecké či vědecké dílo, aby se autor ocitl v nevýhodě. Tímto způsobem dostaneme se brzy tak daleko, že sice budeme informováni o posledních kulturních událostech ve Francii a Anglii, v Rusku a Americe, ale že nebudeme mít potuchy o tom, co se děje za našimi humny. Právě před nedávnem uspořádal jeden z našich týdeníků, všimajících si mimo novinek svých nakladatelství také ostatní literatury, zvláště ní číslo, věnované černošské literatuře. To je nepochybně velice mondainní, vypadá to, jako by to bylo vyšlo u Grasseta, ale dovolil bych si přece jen býti toho názoru, že by se i v kulturních věcech mělo brát všechno pěkně po pořádku a ne s druhého konce světa. Seznamovat českou veřejnost s černošskou kulturou dříve, než byla aspoň nejskromnější měrou informována o kultuře německé, znamená podávat černou kávu před polévkou, což je nejen nevкус, ale působí také špatně na žaludek.

Celá tato věc má však ještě jinou a vážnější stránku. Všechno nasvědčuje tomu, že není vzdálena nebo snad dokonce již přišla chvíle, kdy svět vystřízliví z poválečného protiněmeckého opojení a začne přistupovat k výsledkům německého ducha s nepředpojatou věcnou zvědavostí. Bude prostě chtít vidět, co těch šedesát milionů lidí a těch několik významných jednotlivců, kteří se v takovém počtu nevyhnutelně musí vyskytnout, v poslední době vykonalo. Sezná se pak, že vedle Stahlhelmů, hakenkreuzlerů a hitlerovců žili v Německu, současně s oněmi nesympatickými zjevy, lidé, kteří měli jiné starosti než obnovení monarchie neb pěstování nibelungovské udatnosti. Že tu žili lidé, kteří se o politiku buď vůbec nestarali nebo zastávali s nevídanou energií politické názory nového Německa, snažícího se o udržení světového míru a spolupráce národů. Že tito lidé v oněch deseti letech, jež uplynula od války, plnili své kulturní poslání bez ohledu na politickou situaci, že se oddávali své tvorbě, nemajíce na mysli nic mimo ni. Že ve středu německého národa žili stejně jako v každém jiném národu lidé s jedinou vášní a jediným cílem: vyslovit a vytvořit, co jim bylo určeno vytvořit. Nevyhnutelně musí přijít a snad už přišla chvíle, kdy svět pozná, že ne každý Němec věnuje všechn svůj čas, energii a schopnosti boji proti ostatním národům, ale že tu jsou lidé — ne více a ne méně než v každém jiném národu —, jimž tento boj je odporný a kteří

svůj čas, energii a schopnosti věnovali svému dílu, at uměleckému či vědeckému, lidé, kteří pracovali ne pro německý národ, ale pro sebe a svět, jak pracuje každý skutečný umělec a vědec. Jejich dílo z části již je hotovo, svět již je začíná objevovat, a přijde den, kdy bude považován za nevzdělance, kdo o nich nebude nic vědět. Jsme na nejlepší cestě, abychom mezi tyto nevzdělance byli zařazeni. Pomůže-li nám pak od ostudy naše znalost černošské kultury, je otázka.

Je na čase, aby již jednou bylo řečeno, či vinou trvá, kým je udržováno toto barbarské nedorozumění, jehož výsledkem je ohlupování a olupování českého národa o kulturní statky národa jiného, bez jehož přínosu by světové kulturní dějiny měly jiný vzhled. Ani na politických ani na právnících, lékařích či technících nemůžeme žádat, aby se v této věci starali o nápravu. Starost o to přísluší v první řadě tisku, stejně novinářům z povolání jako jejich spolupracovníkům. Dosud však pozorujeme, že téměř všichni při plnění tohoto úkolu selhávají, že přehnaný strach před nepopulárností zadržuje a tlumí slovo, jež je na rtech každého rozumného člověka. Vychází se z předpokladu, že hanění či umlčování německé kultury odpovídá vůli lidu, nezkoumá se, nenastal-li i v tomto ohledu již obrat ve veřejném mínění či nepřišla-li již chvíle, kdy je povinností vzdělaného a rozumného člověka, aby pomáhal tento obrat uspišit aspoň tak dalece, aby politická antipatie nevedla k ignorantství a hlupství.

Místo toho všeho přicházejí na scénu Vodákové, jež Waltrův Sokrates podráždí svými slovy, že má »na druhém konci světa bratra, v jehož srdci je jeho vlast«, do té míry, že si musí ulevit poznámkou o »domýšlivém, rachotivém a frázovitým Němci od Hamburka« a že musí vyslovit důmyslnou domněnku, že se zdá, že hlavním důvodem provedení této hry na české scéně bylo »druhé dějství komedie, kde Waltrův Sokrates před athénskými soudci v prudkém řečnickém rozmachu odpravuje národní bohy, národní stát, národní zákony a uznává jen ty duchy, kteří přerůstají hranice domova, rodiny, povolání, vlasti, státní příslušnosti«. Diváci, kteří vědí, že tato slova jsou pouhou epizodou v této hře, v níž jde o zcela jiné věci než nacionalismus a kosmopolitismus, poznají, že tento útok je pouhou komedií, v níž Vodák sám, přejímaje vlastnosti, jež zjistil u Waltrůva Sokrata, hraje úlohu »starého pána, jenž si zakládá právem na své jarosti, duševní čilosti a smělé bojovnosti.«

Ale nejde tu o Jindřicha Vodáka. Na jeho útoku mělo jen být demonstrováno, jakými primitivními prostředky lze ještě dnes ovlivňovat kulturní sympatie a antipatie veřejnosti, v domněnku dokonce, že se tím vyjadřuje její mínění. Není, bohužel, žádné možnosti, aby její opravdové smýšlení bylo zjištěno na číselném podkladě, ale všechno nasvědčuje tomu, že je jiné než myslí Jindřich Vodák. Využívati pak této nejistoty a holdovat předpokládané národní zaujatosti, znamená její oživování a tedy kulturní zpátečnictví, v jehož službách jsme dosud viděli jen reakční tisk. Bylo by více než paradoksní, kdyby tuto jeho funkci chtěl právě dnes přejímat tisk pokrokový.

Jan Münzer.

POZNÁMKY

Odchod sovětského zástupce.

V minulých dnech rozloučil se s Prahou politický zástupce SSSR. p. Antonov-Ovsejenko, s jehož jménem zůstane trvale spojena značná část historie československo-sovětských styků. Již před čtyřmi lety, když p. Antonov svůj úřad nastupoval, měla československá veřejnost dosti příčin, aby s uspokojením vzala na vědomí, že SSSR. k těžké a odpovědné úloze navazování vzájemných styků, zvolilo právě jeho. Bylo totiž známo, že byl jedním z těch sovětských činitelů, kteří našim legiím v r. 1918 vycházeli dosti loyálně vstříc. Nezůstalo také bez povšimnutí, že p. Antonov-Ovsejenko na počátku války, za svého pobytu v Paříži, začal pracovat ve prospěch Francie a Spojenců a pracoval pro ně, dokud rozhodnutí vyšších instancí o stanovisku strany k válce jeho další účast na této práci nepřerušilo. Československá veřejnost nebyla zklamána ve svém očekávání. Ojedinelé hlasy, jakým je na př. článek Nikolaua v Národní Politice, šířící klepy jak o Antonovi, tak i o jeho bývalém spolupracovníku Jakobsonovi, svědčí jen o naprosté neznalosti a nechápání nejer problému československo-sovětských styků, ale i dané situace. Antonov-Ovsejenko zhostil se svého úkolu jako žádný z dosavadních zástupců sovětského státu. Získal si dokonce značných sympatií v převážné části naší politické veřejnosti. Příčina jeho úspěchu tkvěla ovšem i v jeho schopnosti voliti své spolupracovníky, z nichž je se třeba zmíniti o legačním radovi Kalužném, zejména však o bývalém tiskovém referentu R. Jakobsonovi, vynikajícím nejen rozsáhlou věcnou znalostí nejen československých politických poměrů, ale zejména československé kultury, k jejímuž obohacení ostatně sám nejednou cennou prací (jako na příklad svými pracemi o českém verši, nebo svým vydáním staročeské knihy »Spor duše s tělem«) vydatně přispěl, a kterou i v budoucnu jistě nejednou obohatí. S tím větším podivem československá veřejnost pozorovala, že od nějaké doby veškerá ta velká práce, která pro sblížení Československa s SSSR. byla konána, nebyla patrně v Moskvě hodnocena. Snad tu hrála určitá netrpělivost, že diplomatické styky nebyly dosud navázány, snad také špatná perspektiva při hodnocení významu naší republiky a důležitosti dobrých styků. A tak došlo k propuštění p. Jakobsona ze služeb sovětského zastupitelství, k odvolání p. Antonova-Ovsejenka a jak se zdá dojde i k odvolání legačního rady Kalužného, soudě podle zpráv, které zcela nedávno se objevily v tisku. Odvolání a v jednom případě propuštění osob, které po léta loyálně se snažily o sblížení s naší republikou, sotva se může jeviti jen jako důsledek jakési mimoletné nepohody, která zavládla v personálních věcech v Moskvě. Běží patrně o hlubší příčiny, nejspíše o předpoklad, že změnou kursu a ostřejším závanem východního větru dalo by se v Československu docílití více. Je věcí Moskvy, aby si rozhodovala o tom, jak si chce upravovati svůj poměr k naší republice. Československá veřejnost po demonstrativním rozmetávání stavu zastupitelství, které svou loyaltitu hledělo dosíci a vydobývalo důvěry pro stát, který zastupovalo, má však všechny důvody, aby byla nyní na stráž. Antonov-Ovsejenko byl komunist. Nebránilo mu to nejen, aby cítil rusky, ale aby také měl porozumění pro malé slovanské národy, a zejména pro jejich kulturu. Měli jsme dojem, že k naší republice přivykl. Svědčí o tom ostatně nejen jeho dopis na rozloučenou, ale i jeho pěkné gesto, které si zaslouží, aby bylo zvláště kvitováno, že při zastávce v Berlíně vyslanci Chvalkovskému ještě jednou tlumočil pozdravy Československu. Československá veřejnost na práci p. Antonova-Ovsejenka a jeho bývalých nejbližších spolupracovníků si zachová dobrou vzpomínku.

—v.

Co je s Národním divadlem?

Nic u nás nejde zcela hladce. Jde-li tudíž celkem dosti hladce záležitost všenárodního kulturního významu, jakou je postátnění Národního divadla, máme všechnu příčinu býti spokojeni, zvláště když byla šalamounsky rozřešena otázka vlastnictví budov. Zákonná cesta postátnění je ovšem poněkud těžkopádná a dlouhá, i má prozatím z ministerského nařízení správu divadla vésti obor zodpovědných osob, jimiž jsou: šéf zemské správy politické Kubát, ředitel Národního divadla Šafařovič, oba místoředitelé Hilar a Ostrčil, za ministerstvo školství sekční šéf Wirth a za ministra jeho osobní tajemník Šíp. To je provisorium zajisté slušné a správné. Bohužel ministerská rada, jež je měla nařízením uvéstí ve skutek, před vánoci se již nesešla. Doufejme, že se sejde co nejdříve, neboť i tohoto krátkého odkladu hledí využitkovati vlivy, které se dodnes, jak patrně, nemohou smířiti s pomyslením, že by první umělecký ústav republiky přestal býti »državou«, rozumí se jejich državou v onom neblahém politickém smysle, který by nejraději všechny kulturní statky tohoto národa rozparceloval do rukou osob ve stranách. Je to též duch, jenž chtěl rozparcelovat sbírky Národního musea. Přejeme ministru Hodžovi stejně jako všem kulturním lidem, aby jak provisorium tak postátnění Národního divadla dostal nepoškozené pod zákonitou střechu dřívě, než slepé »zájmy«, které divadlo tolikráte tyranisovaly, si utrhnou svůj ničím neoprávněný podíl. — Konrád.

P O L I T I K A

V. Bluma:

Proč jde Záhřeb proti Bělehradu.

Obraz, který si utvoří čtenář o Jugoslavii z těchto několika interviu, není utěšený. Mluví zde ovšem jen Chorvaté. Srbové by zase mohli říci leccos o Chorvatech. Nepochybujeme však, že hlavní fakta zde uvedená jsou správná. Musíme se zajímat o tyto věci. Jugoslavskou krizi nemůžeme ignorovat. Dotýká se v mnohém také nás.

V Záhřebě, dne 19. prosince 1928.

Politikové a diplomacie, kteří rozhodli, že Jugoslavie bude stát centralistický, zapomněli na mnoho věcí. Viděl jsem v Jugoslavii dobu nejvážnější krise. Byly vraždy v bělehradském parlamentu, záhřebské výtržnosti 1. prosince, a bude-li dosavadní režim v Jugoslavii udržován, dojde pravděpodobně k novým.

Představitelé vládního tisku v Bělehradě mne informovali, že chorvatská oposice je pouze opozicí politickou. Chorvaté prý nevědí, co chtějí. Výtržnosti v Záhřebě jsou prý pouze činem několika studentů. Odjel jsem do Záhřeba, abych se osobně informoval o situaci. Musím podle pravdy říci, že jsem shledal, že v opozici proti bělehradské vládě a režimu stojí 90% chorvatského národa. Chtěje se informovati co nejpřesněji, navštívil jsem čtyři hlavní vůdce oposice a to: p. Dr. Mačeka, předsedu »Seljačke demokratske koalicie«, p. Dr. Krněviče, generálního tajemníka a p. J. Predaveca, předsedu »Oblasne samouprave«, p. S. Pribičeviče, předsedu »Samostatne demokraticke stranke«. Všichni čtyři jsou poslanci. Některé informace poskytl mně též velký župan v Záhřebě, plukovník p. Maximovič. Bude

mne těšiti, jestliže se mi podaří podati našemu čtenářstvu jasnou představu chorvatské oposice.

17. t. m. navštívil jsem v Záhřebě poslance Predaveca. »Můžete mluvití česky; studoval jsem v Praze,« řekl mi. Dal jsem mu otázku:

»Jest vaše oposice chorvatská, aneb politická?«

Pan posl. Predavec odpověděl: »Je to boj za práva lidská. Nám se nikdy ani nezdálo, že by v Jugoslavii mohlo dojít až k tomu, že práva lidská jsou vydána na pospas každému žandáru. Že krámy budou zavírány na základě pomluv denunciantů. Často se stává, že naši sedláci jsou od srbských žandárů bití holemi, pažbami, i zuby jim několikrát byly vyraženy, a v době voleb byli i stříleni. Panuje zde intrika a násilí; to je systém bělehradské vlády. My (Chorvati a Srbové) jsme dva světy úplně rozdílné a proto díváme se jinak na sociální pořádek a spoluzítí mezi lidmi, než se dívají na Balkáně. Národním hrdinou Srbů je kraljevič Marko, a ačkoliv bajky o kraljeviči Marko zanesly se i do západní a střední Evropy, zapomněli jste si všimnout, že kraljevič Marko bojoval se svými nepřáteli lští a napadal je od zadu. Ve svém nejtěžším boji volal vílu o pomoc, a když se jeho nepřítel ohlédl, v tom okamžiku ho zabil; člověk, který vraždil a loupil. Olupoval pocestné, peníze přinesl matce a řekl jí, že je vyoral na poli, tedy i lhal. Přestoupil na mohamedánskou víru ze zábavy. Takový člověk je národním hrdinou v Srbsku. My máme hrdiny zcela jiné. Celý chorvatský národ stojí nyní proti srbské vládě v Bělehradu a proto náš boj je bojem národním. Náš zápas s Bělehradem jest boj dvou rozdílných kultur. Srbi a Chorvati, ačkoliv po tisíciletí žili vedle sebe, nic spolu neměli společného. Srbi dneska nemohou pochopit naše rozčilení nad vraždou našeho vůdce v bělehradském parlamentě. Pro ně je to obyčejná věc, zatím co my se nad tím hrozíme, neboť něco podobného se dosud nestalo. Ani v parlamentě se s nimi nemůže pracovat. A oni nás již v bělehradském parlamentu nikdy neuvidí.«

»Myslíte, že by se mohlo uvažovat o rozdělení Jugoslaviie?«

»Ne. Evropa nám dala hranice a krále a my při tom zůstaneme, ovšem nebude-li se sahat na hlavy našich lidí. V tom případě se budeme bránit všemi prostředky. Můžeme se shodnouti, ale chceme svá práva. Přispějeme tím, čeho je třeba pro celek, ale chceme míti kontrolu v rukou. Náš boj je více než boj národní: za námi je nejenom celé Chorvatsko, ale též část Slovinců a Srbové z dřívějšího území Rakousko-Uherska. Je to prostě boj proti balkanismu a balkánské administrativě, kterou chce nynější bělehradská vláda praktikovati i u nás. Je to boj kultury evropské, boj za práva člověka. My nejsme národ od včerejška; naše kultura je přes tisíc let stará, a to, co jsme si vybudovali, nedáme si ničit. Nyní proti naší vůli dali nám sem za velkého župana Srba, plukovníka. My stojíme v opozici proti inferiosní administrativě bělehradské vlády, která vládne po balkánsku a násilím. V Bělehradě již každý druhý inteligent byl ministrem nebo vysokým úředníkem. Proč my nemáme ministry, proč našim lidem nedávají vysoká postavení? Proč všichni diplomati, generálové, plukovníci a vyšší úředníci v Jugoslavii jsou jen Srbové?«

»Máte nějaké důkazy o špatné administrativě srbské vlády?«

»Zde máte knížku: 'Izveštaj udruženja vojvodanskih banaka' za rok 1927 (Výkaz spojených bank ve Vojvodině) z Bělehradu. Zde je několik úředních dat, svědčících o vykořisťování našich krajů: Daně přímé za r. 1927: V Srbsku a Černé Hoře připadá na osobu 102 dináry přímých daní. V Bosně 115, v Chorvatsku 152, v Slavonii 215, ve Vojvodině 230. Kromě toho platíme zvláštní důchodovou daň a daň zdravotní, pozůstávající asi z 50%—75% přírážky na daň přímou. V Srbsku se daň důchodová ani daň zdravotní neplatí. Všimněte si kreditů národní banky, jak byly rozděleny. Monopol na tabák vynesl v Bosně bělehradské vládě 240 milionů, a při tom nechává vláda lid v Hercegovině hladovět a tisíce lidí stěhuje se z hladu ven. Bělehradská politika exploatuje mimosrbské kraje. Že se v Bělehradě přijímají korupční poplatky za vyřizování i nejpotřebnějších úředních aktů, je obecně známo.«

»Čeho chtějí Chorvaté svým odporem dosáhnout?«

»My chceme o svém osudu úplně volně rozhodovati, bez násilí. Chceme vlastní vládu a společnému státu dáme jen to nejpotřebnější, aby náš stát vůči státu třetímu stál jako jeden celek. My chceme sdružení se Srbskem proto, že od toho očekáváme větší možnost klidného vývoje. Celý chorvatský národ dnes chce personální unii a Srbové musí uznat, že máme právo o sobě rozhodovat. Od svého programu neustoupíme za žádnou cenu; krev svých vůdců neprodáváme. Může se stát, že se Bělehrad zblázní a pomocí bajonetů bude chtít vnutit nám svou politiku, ale pak se budeme bránit zbraněmi, které máme po ruce.«

»Jak pohlížíte na vraždu Radiče a na výtržnosti 1. prosince?«

»Máme důkazy, že vražda Radiče byla organisována bělehradskými kruhy, a důkazy poskytneme, bude-li soud objektivní a mezinárodní. Již nyní konají se v Sarajevě a v Srbsku sbírky pro děti vraha Puniši Račiče a množství dětí křtí se v Srbsku jménem Puniša. Co se týče výtržností 1. prosince v Záhřebě, bělehradská vláda chtěla světu dokázati, že náš stát je spokojen a poslala všem úřadům přísné předpisy, aby den sjednocení, to jest 1. prosinec, co nejlépe oslavily. Naši lidé odporovali, neboť nikdo den sjednocení oslavovati nechtěl! Generál vyvedl vojsko a tak došlo ke srážce.«

*

Poděkoval jsem poslanci Predavecovi a ještě téhož dne měl jsem rozhovor s p. Dr. Mačekem, předsedou »Seljačke demokratske koalicie«. Předložil jsem mu tyto otázky:

»Existuje chorvatsko-srbská otázka anebo vaše oposice jest pouze politická?«

»Naše oposice je národní, chorvatská, ačkoliv za naším politickým programem stojí i část Slovinců a Srbů z Chorvatska, Banátu a Vojvodiny.«

»Co je hlavní příčinou vaší oposice?«

My jsme se během deseti let přesvědčili, že život se Srby a pod srbskou centralistickou vládou je nemož-

ný. My nejsme proti Srbsku. Ať si v Srbsku vládnou Srbové jak chtějí. Ale my chceme býti pány na svém území a nechceme trpěti balkánskou administrativou a vládou Srbů nad námi. Nechceme trpěti srbskou hegemonií a tyranii.«

»Přichází národní sjednocení v nebezpečí?«

»Již je v nebezpečí.«

»Kdo vyvolal výtržnosti dne 1. prosince?«

»Bělehradská vláda chtěla, abychom oslavovali den sjednocení, ačkoliv celý Záhřeb byl proti tomu.«

»Není vaše oposice jednotná s nepřátelskou politikou maďarskou a italskou, směřující k rozbití Jugoslavie?«

»My si nepřejeme roztržení Jugoslavie, ale chceme svobodu a samosprávu uvnitř hranic. My vidíme, že Anglii a Americe neškodí svoboda a samospráva jednotlivých států v říši. O existenci Jugoslavie se bojí ti v Bělehradě, kteří jí nemohou rozumět. Jestliže však se Jugoslavie rozpadne, pak nepřítel se musí hledat v Bělehradě. Z nynější situace dá se vyváznouti pouze tím způsobem, že Chorvaté budou úplně rovnoprávní Srbům. Je jisto, že Itálie hledí našeho nepřátelství využít, ale my víme, že Itálie s imperialistickou politikou je nebezpečná nám právě tak jako Srbům. Naproti tomu bělehradská vláda jest intimní s italskou vládou a dává Itálii maximum všeho, co požaduje. Když následkem toho vzniknou demonstrace v Chorvatsku, v Dalmacii a demonstrace studentů v Bělehradě, vláda proti nám zakročuje a mne si ruce.«

*

Jak známo, 1. prosince bělehradská vláda se přesvědčila, že Záhřeb nemá smyslu pro oslavu dne sjednocení. Ačkoliv oslava byla nařízena, pouze z několika domů vládních úřadů vlály prapory, a ostatní domy ozdobeny nebyly. Z rána generálové, představitelé vlády a oddíl vojska ubíral se do katedrály, když v tom okamžiku byly vyvěšeny na katedrále dva černé prapory. Několik studentů, kteří prapory vyvěsili, bylo ihned zatčeno, ale když byli vedeni městem, došlo ke srážce s policií, při čemž bylo zabito jedno dítě. To vyvolalo v davu takové rozhořčení, že došlo i ke srážce s vojskem. Večer, v den sjednocení, celý Záhřeb vyvěsil prapory černé na znamení smutku.

Navštívil jsem velkého župana v Záhřebě, p. plukovníka Maximoviče (Srba) a ovšem přívržence bělehradské vlády. Dal jsem mu otázku:

»Nebyly výtržnosti v Záhřebě vyvolány cizí propagandou? Jsou studenti, kteří vyvěsili černé prapory, Chorvaté, a nebyli za svoje dílo placeni?«

Pan plukovník odpověděl: »Studenti, kteří prapory vyvěsili, jsou Chorvaté. Věc se dosud vyšetřuje; není nám známo, že by záhřebské výtržnosti byly ve spojení s cizinou. Pohlížím na to jako na nerozmyšlené jednání horkokrevných studentů a na dílo masy nepřátelsky naladěné. Máme však zde komunisty, kteří hledí využít každé příležitosti k výtržnostem.«

*

Téhož dne navštívil jsem p. Dra. Krněviče, generálního tajemníka »Seljačke demokratske koalície.« Řekl mi toto:

»My jsme se přesvědčili, že s nimi (s Bělehradem) nemůžeme pracovat. Naše lidi, které jsme poslali do Makedonie kandidovat, zavřeli a zmlátili. V Srbsku a Makedonii vláda dovoluje pouze dvě strany, radikální a srbskou demokratickou. Když Pavle Radič jedinkrát pokusil se jet do Srbska, rozbili mu auto a ranili ho kamenem. Od roku 1920 jsme poznali, že nemůžeme se spřátelit s centralismem. Zavřeli všechny vůdčí poslance naší strany do vězení a naši stranu rozpustili. Celý svět je informován úřední bělehradskou tiskovou kanceláří, která o nás říká, že jsme bolševici a rozkladný nebo jindy zase zpátečnický element. Několik měsíců nás, poslance, vláda držela ve vězení a pak nás předala soudu pro velezrádu. Soud však rozhodl, že není důvodu pro obžalobu a osvobodil nás; všechny tři soudní instance tak uznaly! Avšak bělehradská vláda zbavila nás mandátů i poslaneckých práv a ještě šest měsíců věznila nás v kasárnech. V té době byly volby a naše selská demokratická strana opět zvolila nás za poslance přes všechno úsilí bělehradské vlády. Obrátili jsme se na cizinu, ale tam nám říkali: »Jděte do parlamentu.« Šli jsme do parlamentu a vidíte, jak to dopadlo. Dostávám stále výhrůžné dopisy, ve kterých se mi hrozí zbitím i vraždou. Ne, nemůžeme se s nimi pracovat. My chceme být svými pány v Chorvatsku a oni ať jsou v Srbsku. Naše oposice jest národním odbojem, otázkou kulturní i otázkou lidskosti.«

*

Poslanec S. Pribičević, bývalý ministr osvěty a vůdce »Samostatne demokratske stranke«, která má 22 mandátů a jest v oposici, mi řekl: »Já jsem Srb, avšak jdeme s Chorvaty, protože vidíme, že centralism je u nás nemožný. Svobodné Chorvatsko znamená Chorvatsko v hranicích státu. Srbsko má jednu pětinu území, a nyní Srbsko vládne násilím čtyřem pětinám. Programem naší oposice je revise státní administrativy. Hegemonie Srbů z dřívějšího Srbska vyvolává oposici a případy, jako byl 20. června, ji posilují. Oposice není pouze chorvatská, neboť i Srbové a část Slovinců jde s nimi. Je to problém lepší administrativy; dnešní bělehradská vláda má tureckou administraci.«

»Myslíte, že Chorvaté, či oposice, přistoupí na kompromis?«

»Kompromis pro nás neexistuje a vůbec není nám dána možnost kompromisu. Napřed se musí proměnit bělehradská vláda, musí být v zemi nové volby a pak teprve se může mluvit o kompromisu.«

Fr. Tetauer:

Shaw a Mussolini.

1. Politikové Shawa nechápou.

Je už osudem Shawovým, že jeho názory vždycky dojdou obojí odezvy, kladné i záporné, a ta druhá bývá přirozeně hlasitější. Nebylo by na tom konečně nic zvláštního, a svědčilo by to jen o tom, že neříká platitud. Zvláštností hodně shawovskou však je, že tábor jeho odpůrců a přívrženců není nikterak neměnný. Shawa prostě není možno stotožňovat s nějakou skupinou, nebo hromadou lidskou — alespoň ne vždy a ve všem. Shaw se nikdy neutají: je jako Jehla v kopce sena.

Byl-li však už s nějakou skupinou stotožňován alespoň z velké části právem, byla to »Fabiánská společnost«, a mohla-li ho nějaká strana vydávat za svého člena, byla to — a je dosud — anglická strana dělnická, šťastná dědička fabianismu. A přece byla to právě tato strana, z níž vyšel před rokem zásadný útok na Shawa, ostatně pak v evropských státech opakovaný několika vůdci sociálně demokratickými. Význam útoku a jeho zvláštnost byla právě v tom, že se tu stavělo proti Shawovi tak říkajíc tělo jeho těla a krev z jeho krve; že ho napadali mluvčí strany, která by bez Shawa sotva vypadala tak jak vypadá dnes.

Důvod byl sensační dost. Shaw, největší současný socialistický spisovatel, jeden z hlavních iniciátorů Labour Party a její trvalá opora, uveřejnil v turinském listě »Gazzetta del Popolo« článek očividně profascistický a promussolinovský. V anglické straně dělnické se strhl poplach a londýnský »Daily Herald« si pospíšil s odmítavým článkem, jehož tenorem bylo mínění, že Shaw prostě nalít výtečné organizaci fascistických Potěmkínových vesnic. Intelektuální a fysiologičti odpůrci Shawovi ovšem volali, že běží o novou neodpovědnou schválnost známého, »pouhého vtipkaře«. Poněvadž to však bylo v Anglii a nikoliv u nás, nenašel se nikdo, kdo by tvrdil, nebo alespoň naznačoval, že Mussolini si Shawa docela prostě koupil. Boj se přenesl i na kontinent, zvláště když byly uveřejněny dopisy vyměněné mezi Shawem a generálním tajemníkem druhé internacionály Bedřichem Adlerem. V Československu první zmínky přinesly »Lidové Noviny« a delší, ostře zahrocenou glosu od — tr. »Právo Lidu«. Seriosní šifra listu sociálně demokratického zakončila svůj článek pak vysvětlením velmi paušálním a povrchním, ačkoliv zdánlivě politicky správným.

»Labour Party« bude patrně chtít míti v této věci jasno. Jenže Shaw je jako úhoř a až bude nejhůře, překvapí zase veřejnost ostrým projevem proti fascismu. Veřejný život je Shawovi spíše zábavou než těžkou odnošedností, proto mu nejsou tak náhlé přeměny ničím obtížným. Ale ti, kteří věřili, že za každým slovem, jež řekne, stojí Shaw, jako celý muž jsou jeho posledním obratem tak roztrpčeni, že už sotva bude možno udobřit je trvale.«

Nepochopení Shawa, které se v tomto úryvku ukazuje, je i v Čechách vzácné. Vysvětlení je ovšem jednoduché: autor glosy je politik a jeho politické důvody byly i dobré i správné. Není možno však vložiti Shawa i n politikou (ačkoliv často se musí vkládat t a k e politiky). a poněvadž jádro věci: Shaw-Mussolini, samo o sobě už vábí, pokusíme se v dalším dáti co je Mussoliniho Mussolinimu, především však co je Shawovo Shawovi. Doba zdá se být k tomu vhodná, neboť Shawův »Průvodce po socialismu a komunismu pro inteligentní ženu« odstranil pochyby o autorově dobrém a tvůrčím socialismu i u nedůtklivých a netrpělivých dogmatiků.

2. Shawovi hrdinové a kritika hrdin.

Přísloušný klíč k rozluštění na první pohled překvapujícího, kladného zájmu Shawa na Mussolinim a fascismu je jednak v Shawově individualismu a jednak v jeho socialismu. V této souvztažné dvojici, v níž Shaw nevidí v podstatě nic jiného než dvě strany stejné věci.

Individualism Shawův není třeba nijak zvláště dokládat. Projevuje se už na první pohled jeho soustavným úsilím upozornit na sebe, nebo lépe, na své názory. Shaw šel v této propagaci své osobnosti tak daleko, že vkládal narážky na sebe i do svých her, a to ovšem nikoliv nějak

neorganicky, nýbrž v dobre súvislosti s charaktermi a situáci. Pramen této snahy je v Shawově přesvědčení, že má světu co říci a potom v subjektivní jistotě, že jeho názory jsou správné. Pokládá se prostě za lidskou normu (nebo za nadlidskou) a podle toho jedná. Byl by však veliký omyl viděti v této osobnostní jistotě, kterou můžete nazvat třeba intuicí anebo divinací, pouhou subjektivní samolibostí. Shaw vytvořil si ve svých hrách a esejích celý systém, který předvádí filosofii tohoto jeho individualismu. Čtenář Shawův s oblibou setrvává nad vynikajícími shawovskými hrdiny a se zájmem se k nim vrací. A tito Shawovi hrdinové a hrdinky, ať je to historický Caesar, Jana d'Arc, Napoleon, nebo fiktivní Tanner, Undershaft, Shotover, jsou všichni takové vynikající, mocné individuality s vyhraněnými názory vnitřní jistotou a záměrností.

Svět Shawových her a esejí jeví se jako společnost vedená, někdy tažená a jindy tlačaná, silnými individualitami, jedinci s posláním a vírou v sebe a svůj plán. Je to společnost hierarchická. Schematicky a zhruba řečeno: genius vedoucí masu.

Socialism Shawův je docela v souhlase s tímto pojetím. Zavrhuje kapitalism i proletarianism (jiná souvztažná dvojice) a usilují o jejich odstranění a nahrazení vyšším útvarom socialním. Na rozdíl od marxismu nepředstavuje si však socialistický vývoj jako následek třídního boje, který pokládá za pochybenou teorii. Nezapomíná, že v kapitalismu výroba není tak špatná, a že začít znova znamenalo by ohromné, snad vůbec nenahraditelné ztráty. Kromě toho je si dobře vědom toho, že teorie o proletářích jako jedolité, na probuzení čekající mase, je lichá. Podle jeho přesvědčení proletáře jsou právě tím nejkonservativnějším živlem ve společnosti. Závisejí na bohatých, vede se jim nejlépe, když ti nejvíc utrácejí, a proto první desertují z každého třídního boje. Shaw nezapomíná ani na poloproletáře, lidi s trošičkou majetku, kteří jsou záškodníky nejhorsími. Tito všichni jsou živou překážkou třídního boje. Pomoc přichází odjinud. Jsou to právě vzbouřelí synové vyšších tříd, kteří jako Henri George, Marx, Lasalle, Shaw, Webb a Lenin ujímají se vůdcovství vykořisťovaných a nejučinněji rozrážejí kapitalistické překážky na cestě za dokonalejší společností.

3. K čemu jsou geniové.

Shawianský socialism zavrhnuv třídní boj, soustředil svou pozornost na problém vůdce. Shaw ve své filosofii společnosti připisuje vůdcům úlohu nejdůležitější. Vytvořil si dokonce celou teorii o takových vůdcích, geních, exponentech vývoje. Marxism také tvrdí, že pod tlakem hospodářských podmínek vyskytnou se v pracující třídě jedinci, kteří se ujmou úlohy vedoucí, ale ve svém historickém materialismu představují si to velmi mechanicky. Shaw ačkoliv reklamuje pro svoje učení název socialistického realismu, po této stránce náležejí filosoficky do tábora idealistického. Říká, že »síla životá« vytvoří si sama tyto své vůdcovské nástroje, které posunou vývoj dál. Ovšem idealistický a básnický termín »life force« dá se materialisticky dobře vyložit jako »hospodářské podmínky«. V tom by tedy nebylo rozdílu pokud jde o praxi. Ale formální a vnitřní rozdíl jde u Shawa dál. Shaw ví z autopsie, že je možno mnoho vysvětlit materialisticky. Mnoho ze zřetelných hran jeho osobnosti bylo utvořeno zkušenostmi mládí. Avšak vášnivě odhodlání sloužit do úmuru, bojovat do úpadu, když osobní úspěch byl u ruky, už vyložíme pomocí materialismu mnohem

obtížněji. A skutečnost, že genius položil celé své umění do služeb vývoje, který se uskutečňuje socialismem, už nevyložíme tlakem hospodářských podmínek vůbec.

Proto Shaw ponechává na svých hrdinech, vždycky humanitních a vždy sociálních a často socialistických, odlesk zabarvení, chcete-li, mystického. Proto zdůrazňuje, že jeho evoluční socialism je vlastně jen částí, byť jednou z nejdůležitějších, náboženství tvořivého vývoje.

Z tohoto hlediska už nepřekvapí, že Shaw v celém svém životě doslova hlídal všechny experimenty evoluce a dělal si, abychom tak řekli, lístkový seznam, či katalog, geniů. Nebylo pro Shawa nic zajímavějšího nad pozorování toho jak a kde se vývoj projevuje nejdramatičtěji a nejtvůřivěji. Byla už tu zmínka o jeho zájmu na konstruktivních geních v minulosti, i o zdůrazněně evolučním rázu jeho hrdinů fiktivních. Zbývá ještě dodat, že tímto historickým a uměleckým zájmem Shawova »geniologie« se nikterak nevyčerpal. Shaw nejen že napsal obsáhlé dílo o Ježíšství a o Ježíšovi; knihu, která je nejzajímavější a pro moderního člověka nejpřijatelnější knihou, jež byla o tomto tolikrát zneužitém námětu napsána. Shaw sledoval a sleduje pozorně i naše geniální současníky, jak svědčí pozornost, kterou věnoval Wilsonovi, Leninovi, Masarykovi, svatopavelskému děkanu Juegovi (jehož nazval »prorokem, který žije mezi námi«), dobyvateli Arabie T. E. Lawrencovi a mnohým jiným, větším i menším. Na ty všechny hledí Shaw jako na vynikající pokusy síly života, na exponenty evoluce, a proto jím náležejí jeho soustředěný, někdy i obdivný, ale neméně často ironický, při tom však, s tohoto filosofického hlediska kritický zájem.

4. Mussolini jakožto experiment evoluce.

Je třeba to všecko nevědět, číst Shawa jen pro zábavu, anebo nečíst ho vůbec, zkrátka znát ho povrchně, aby člověka mohlo překvapit, že Shaw se všiml šířeji i diktátora fascistické Italie.

Mussolini, toť skutečný vládce a vůdce nepokojného a expansivního národa, člověk, který uskutečnil dalekosáhlý převrat a který skutečně vede (jak, to je prozatím vedlejší) národ z nějž vyšel. Je to člověk, který vybudovává novou ústavu, která okázale přechází náš značně sentimentální (protože strašně málo zatím uskutečněný) demokratism. To samo už stačilo, aby vzbudilo zájem »Strážce evolučních experimentů«. Mussolini však nad to pokouší se řešiti novým způsobem problém práce a kapitálu — nový důvod, aby se všichni socialisté zajímali o to, jak se to daří, či vlastně nedaří. Mussolini toť osobnost v čele systému, který volal po zařazení. Není možno vytýkati tento samozřejmý hmat autorovi, který s vrcholným vypjetím imaginace a pln evolučionistické nedočkavosti tvořil své utopie v »Methusalému«. Bylo to prometheovské a protestantské stanovisko strážce evolučních procesů, které připoutalo Shawovu pozornost k brutální a pathetické postavě experimentujícího diktátora. To bylo zřídlo zájmu, který se projevil Shawovým článkem v »Gazzettě del Popolo«. Nemyslíme při tom, že by Shaw neviděl a nevěděl, že Mussolini používá ve své soustavě teroru v míře skutečně taliánské. Nemyslíme, že by v zemi, kde vyšla »Fascistická diktatura« odpůrce fascismu Gaetana Salveminiho, by Shaw zůstal neinformován o zločinech, vraždách a všemožných urážkách lidskosti, které má fascism na svědomí. Zdá se však, že Shaw příliš dobře rozumí tomu, co je to revoluce, ať jakákoli. Neodsuzuje ruské revoluce

pro zavraždění carské rodiny. Ovšem, každý socialista cítí, že zavraždění Matteottiho byl zločin černý a neomluvitelný. Shaw jistě nechce tento zločin, a ostatní, jemu podobné, omlouvat. Jistě není možno říci, že nějak paušálně schvaluje změny, které se staly v Itálii. Oceňuje však relativní konsolidaci, jaké fascismus dosáhl a zdůrazňuje, že to co učinil fascismus na poli práce, bylo by v Anglii nazváno socialismem.

Nebyl tedy Shaw ani koupen, ani podveden. Na druhé straně však nutno říci, že jsme příliš rozhofčeni zločinem spáchaným na Matteottim, než abychom očekávali něco jiného než negativní kritiku fascismu. Avšak jsou lidé (tím naprosto nemyslím společnost p. Geidelovu), kteří se zahledí na nějakou kladnou stránku fascistického experimentování a my, jaksi pudově protestujeme. Shaw má zvláštní nadání otřásat pevně zakořeněnými názory, a jeho italský článek byl toho jen novým příkladem. Neotřásl socialistickými názory — způsobil jen, že se lidé podívali také z jiné strany, jak on to vidí. V tom není schvalování fascistických lotrovin. V tom bylo jen upozornění, že myšlenky, které usilují o reformu italského státu nejsou nezajímavé.

Neboť není-li na fascismu ani chlup dobrý, ani Bernard Shaw svým článkem nic nezměnil na historickém výsledku. To však nemůže překážet, abychom neviděli důslednou filosofickou spojitost v zájmu socialisty Shawa na Mussolinim a fascismu.

LITERATURA A UMĚNÍ

Josef Teichman:

Úspěchy Čecha v Americe.

Velké úspěchy Rudolfa Frimla, jimiž se tento česko-americký skladatel v poměrně krátké době učinil známým skoro v celém světě, jsou, aspoň s hlediska našich českých poměrů, jistě neobyčejné. Dosud ani jeden český skladatel se nemohl vykázat faktem, že jeho díla, během několika let, dosáhla 200, 600 až 1000 repris. A to nejen v Americe, kde Friml již od mladých let pracoval, nýbrž i v Evropě, ba i v Australii. Friml svými operetami postupně dobýval New York, Chicago, Londýn, Paříž a nyní i Prahu — své rodiště. Do svého domova přišel až naposledy, teprve tehdy, když jeho úspěchy v cizině vzbudily zvědavost i doma, v Čechách, kde se o Frimlovi prozatím jen vědělo, že složil řadu písní. Ale doby, kdy Friml za zlatkové honoráře psal tyto písně, jsou d n e s t y tam. Dnes je Frimlova práce tak přitažlivá, že divadla, kterým jeho nakladatel, newyorský Hammerstein, prodal provozovací právo některé z jeho úspěšných operet, se rázem vzpamatovála ze svých repertoárních a tím i finančních obtíží a dnes docela dobře prosperují. Faktem zůstává, že bývalý korepetitor Národního divadla slaví dnes svými operetami opravdové triumfy, o nichž si můžeme snad leccos myslit, ale tím se světa nezprovdíme skutečnost, že Frimlova práce tu je a že je třeba se o ni aspoň trochu zajímat.

Je otázka, co by se s Frimlem bylo stalo, kdyby se byl tehdy před lety spokojil s českými poměry a včas neodjel do Ameriky. Víme, že ani později, v roce 1907, kdy se vrátil domů a zkoušel zde štěstí, se

mu nikterak nedařilo. S velkými obtížemi se mu podařilo vydati orchestrální skladbu »The Indian Love Song«, ale všechna jeho očekávání, že na sebe nějak upozorní, byla zklamána. To byly nejtrpčí chvíle Frimla v jeho domově. Praha byla mu teď ještě víc cizí než před lety. Náhoda, která ho v roce 1900 sblížila s Janem Kubelíkem, rozhodla o jeho osudu. Neboť sama skutečnost, že uznáný mistr ho vyzval, aby mu byl společníkem na jeho uměleckém turné po Americe, musila Frimlovi dodat odvahu. A potom cesta Amerikou, dojmy z Kubelíkových úspěchů, poznání nových krajů, lidí, zvyků, zvláštností americké kultury atd. Friml přes všechno se ku podivu rychle přizpůsobil poměrům, v nichž se tak najednou octl. Že k tomu hodně přispěl sám Kubelík, je jisto. Neboť Friml, aniž by zkoumal nutné předpoklady, které v Americe úspěch tvoří, rozhodl se uspořádat několik svých s a m o s t a t n ý c h koncertů jako klavírní virtuos. Byl to nápad smělý, ale zcela dobře charakterisuje jeho odhodlání stůj co stůj se dostat na veřejnost.

Po návratu z Ameriky Friml již hodně pracuje jako skladatel. V celku jsou to práce malé, ale nejsou bez zajímavosti již proto, že v některých těchto skladbách na první poslech nabývá vrchu ta zvláštní, pro dnešního Frimla tolik charakteristická nota, kterou jako by usiloval vyjádřit všechny své dojmy z Ameriky. Odtud také Friml začíná být »americkým« skladatelem, neboť ve všech pracích, které potom rychle následují, slyšíme již ony zvláštní zvukové exotismy země, která svým prudkým rytmem v něm nadobro potlačila všechny jeho dřívější výrazové prostředky, takže Friml teď začíná tvořit samostatně, t. j. bez závislosti na vzorech, skoro proti nim. To je také neplodnější doba jeho skladatelské činnosti v Evropě. Jako by teprve teď mohl náležitě prožívat všechny své dojmy ze země, na kterou při své práci nepřesřával ani na okamžik myslit, tvoří skladbu za skladbou, bez ohledu na možnost je někde vydati. Ale Friml s Evropou teď sotva již počítal. To, co se mu podařilo vytvořit, byly práce z j i n é h o s v ě t a než byla stará Evropa se svým tradicionismem. Friml proto důrazně odmítal jakékoli výzvy vydati tato svá nová díla v Evropě. Věděl, že by jim sotva porozuměla, neboť každý takt těchto jeho prací již nesl svou zvláštní exotickou značku. Jakmile své práce skončil, podruhé odjíždí do Ameriky, aby se znova a jinak pokusil dobytí jejího uznání. Že jeho víra v úspěch byla tentokrát neobyčejně silná, svědčí již sama skutečnost, že jel sám, bez Kubelíka. Ty tam byly doby, kdy se spokojil s podřadnou rolí společníka uznaného mistra, jehož hru doprovázel na klavíru. Friml tentokrát odjíždí do Ameriky jako s k l a d a t e l, který jí přináší hudbu jejího současného života, základ, na němž by mohla vlastní americká hudební tvorba spolehlivě stavěti.

Sledujeme-li tuto dobu Frimlova druhého zájezdu do Ameriky, sotva se vyhneme vzpomínce na Antonína Dvořáka, který v roce 1892 s podobnými úmysly se blížil k břehům této velké země. Antonín Dvořák měl tehdy v úmyslu reformu americké hudby a to na podkladě č e r n o š s k ý c h písní. O tom svědčí zejména jeho výrok k redaktoru »New York Herald«, že nepřijel do Ameriky, aby zde pěstoval hudbu Beethovenovu nebo Wagnerovu. »Přišel jsem« — pravil

Dvořák, — »abych našel, co je v mladých Američanech, a aby je naučil to vyjádřit. Chci zdejší mladé skladatele upozornit na písně černošské a přiměti je, aby je přijali za základ svých skladeb...«

Je nepochybné, že i Friml, přesto, že musil vědět, jak Dvořákovy pokusy právě v této věci v Americe ztroskotaly a Dvořákoví jako umělci nikterak neposloužily, zatoužil po podobné úloze. Právem se mohl domnívat, že tentokráte jeho pokusy se mohou lépe osvědčit, neboť do Ameriky nepřijížděl jako nováček. To již měl za sebou.

Po čtyřech letech, v roce 1907 se opět vrací do Evropy. Zklamání, které mu Amerika připravila, bylo bolestnější těžkými poměry v domově, kde i vydání některého díla bylo spojeno s ponižující benevolencí lidí, kteří o tom rozhodovali. Přes to znova se dává do práce, ale dlouho to nevydrží. Doby, kdy tvořil s radostnou lehkostí, byly ztraceny. Myšlenky, jež dříve nestačil hudebně ani vyjádřit, se mu teď pod rukama drobily v samé nelogické zlomky, takže práce se mu nakonec stala utrpením.

Konečně mu nezbývalo nic jiného než znova odjet do Ameriky, kde umělecké i životní podmínky byly pro něho mnohem příznivější než doma nebo v Německu. Friml také ani chvíli neváhá a po třetí se vydává na cestu za oceán, ne již jako dobývateľ, nýbrž jako těžce zkoušený umělec, v jehož bezvýsledných zápasech o uznání se pozvolna rozplynuly všechny jeho dřívější plány. Leč šťastná náhoda, která ho brzo na to seznámila s newyorským nakladatelem Hammersteinem, znova oživuje jeho chuť k práci. Hammerstein totiž z několika jeho novějších prací v něm poznává skladatele mimořádných schopností, jejichž využití, jak předpokládal, mohlo by jeho firmě přinést dobrý užitek. Co však rozhodlo, aby si Hammerstein Frimla trvale připoutal pro své nakladatelství, byla otázka zkomponování operety, která by nahradila práci skladatele Herbsta, jenž v poslední chvíli divadlu odřekl. Friml na dotaz, zda by mohl během krátkého času napsat jiné dílo, odpovídá kladně a již za několik dní předkládá svou operetu »Firefley« (Světluška). Tento neobyčejný výkon mladého skladatele byl oceněn nejen Hammersteinem, nýbrž i ostatními divadelními podnikateli, kteří po velkém úspěchu »Firefley« usilovali o získání jeho dalších operet.

Frimlova popularita v Americe se potom stupňuje od díla k dílu, která rychle za sebou následují. Friml teď pracuje jen na objednávku, ne z vnitřní umělecké potřeby, což ovšem nemohlo zůstat bez škodlivého vlivu na jeho další vývoj a kvalitu práce. To se ostatně nejlépe ukázalo na jeho pracích, které v této době od roku 1913—1918 vznikly. Všechny nesou již známky tohoto nekritického a jen obchodními zájmy diktovaného spěchu, jemuž Friml nakonec dal za obět i všechny své dřívější ideály — dáti Americe hudbu jejího současného života.

Tím bychom mohli skončit, kdyby nás Frimlova práce zajímala jen po své vnější stránce. Když však chceme s jeho světovými úspěchy porovnat i vnitřní stránku jeho operet a stanovit meze jeho umělecké odpovědnosti na rozdíl od libovolného hovění zálibám lidí, pro něž je výhradně psal, pak uvidíme, že Friml, jako umělec, téměř beze všeho studu propadl vlivu ovzduší, v němž se sice domohl hmotného bohatství, ale jen za cenu naprostého vzdání se

uměleckého charakteru. A to je pro každého umělce ztráta tak veliká, že ji nelze ničím nahradit. Proto také obsah jeho u nás dosud známé »Rose Marie« a »Katinky« nelze vůbec vážně posuzovat. Co nás však musí na těchto jeho dvou pracích zajímat, je především otázka kde a hlavně v čem možno hledati jádro jejich velké přitažlivosti na massy, která je nesporná. Že to však není v hudbě samé, to zjistíme snad nejdříve, neboť čistě hudební stránka v obou těchto pracích je položkou tak nepatrnou, že by sama o sobě sotva stačila k dovršení takového počtu repris. Těžiště úspěchu »Rose Marie« nebo »Katinky« nelze tedy vůbec hledat v hudbě. Hudba je zde jen jakousi pomocnou, místy na ději nikterak závislou složkou, jež hlavně pomáhá k vypichování některých ponejvíce nevkusně sentimentálních výjevů, jimiž jsou obě tyto práce doslova přecpány. Pak ovšem zbude jen výprava. Výprava tu také skoro všecko zachraňuje. Jen výprava musí udržet pověst skladatele, neboť kdyby jí nebylo — těch několik »líbivých« kupletů a písniček by toho nikdy nedokázalo. To takový Offenbach, Strauss, Fall nebo Lehár byli docela jiní chlapci! Zdá se, že obě divadla si byla dobře vědoma tohoto nejdůležitějšího činitele při »úspěšném« provozování Frimlových amerických novinek, jichž velká, rovněž americká reklama mohla jim sice v leccems prospěti, ale sotva by dovedla nahromaditi potřebný kapitál k zaplacení tak drahého provozovacího práva. Proto se na výpravu, lépe řečeno: — na neorganickou splet pestrých, světelnými efekty podpíraných scén, které rychle běží přes jeviště, vůbec nešetřilo. Bez ohledu na děj, který upřímně řečeno je jak v »Rose Marii« tak i v »Katince« úžasně chatrný, že si divadla musí vypomáhat všelijakými vložkami, složilo se na scénu v dekoracích i v kostymech snad vše, co se tam jen vešlo, jen aby vlastní hudební náplň, která by zde měla vlastně státi v popředí, nebyla tak chudá, jak ve skutečnosti je.

Tak je to i s jeho slovanstvím, o němž jsme v reklamě ke »Katince« leccos pochvalného slyšeli. Má-li však býti »Katinka« obrazem Frimlova slovanství snad jen proto, že první dějství operety se začíná kdesi na pobřeží Černého moře a že hlavní osoby jsou Rusové — pak to jeho slovanství je právě tak směšné, jako ten jeho amerikanism. Ostatně rozbor těchto jednajících figurin, na nichž je ruský a slovanický snad jen ten všelijak operetně vyšperkovaný úbor, by ukázal, že skladatel se při své práci ani nepokoušel zachytiti ráz prostředí, na němž textový podklad prvního dějství stojí. Tím méně se o to staral v dalších obrazech, kde prvotní »slovanický« charakter jednajících osob se potom nejen neliší od »cizozemců«, nýbrž s nimi úplně splývá.

Rudolf Friml je dnes bohatý a populární muž, jemuž se »služba americké veřejnosti« dobře rentuje, ale pro českou hudbu neznamená nic. Možná, že mu na tom naprosto nezáleží a že se tak dalece zamerikanisoval, že si této své ztráty není ani vědom, když jeho operety se těší stále přízni obecnosti. Proto se snad také nezlobí na lidi, kteří mu již leckde připomněli jeho dřívější, čistě umělecké snahy, ale že Friml, jako umělec, spokojen není, a že sám dobře cítí, jak se těžce zpronevěřil svým ideálům, o tom svědčí jeho nedávný výrok, že složí operu. Bylo by nesprávné se domnívat, že toto Frimlovo odhodlání vytrysklo jen

z okamžite, ješitnosti podmínene touhy ukázat tým mnohým pochybovačům, že i v tomto hudbním odvetví je jeho tvůrčí schopnost právě tak svěží a bohatá jako v operetách. Friml sám jistě dobře ví, jaké ohromné překážky by musil při komponování opery překonávat, než by konečně vzniklo dílo, které by ukázalo, že nyní, když je prost všech starostí o svou existenci, je opět umělcem vědomým si své velké odpovědnosti před svým vlastním svědomím, — proto nezbyvá než vyčkat, zda Friml operu skutečně napíše.

ŽIVOT A INSTITUCE

Dr. Jaroslav Hůlka:

Podivnosti v americké medicíně.

(Kapitola druhá, z fysikální léčby.)

Je na světě mnoho lidí, kteří mají nad prahem zavěšenou podkovu pro štěstí. Mnozí nosí za košilí záječí pacičku nebo dotýkaný škapulíř. Jiní nosí v kapse kaštany na ochranu před nemocí. Jejich sčítání nebylo provedeno, ale jsou jich jistě miliony. Od dob církve svaté, která prodávala škapulíře, nemáme však příkladu, že by tento princip byl zkomercialisován v zemích s evropskou kulturou — s výjimkou Ameriky.

Místo svatých jmen a s nimi spojených zázračných tradic, které pomohly k finančnímu úspěchu škapulířům, nastoupily pojmy a hesla dvacátého století: Magnetismus, chemie, elektřina, galvanismus, radium, elektrony, nervy. Místo kostí, obrázků, hadříčků vidíme aparáty, dráty, světélka. Zůstala jen jedna věc: lidská hloupost.

V Americe začíná se od Washingtona. V roce 1795 koupil George Washington, krasavec a osvoboditel Ameriky, dva hřebíky. Oba měly, jako každý hřebík, hlavičku a hrot, ale na rozdíl od ostatních svého rodu byly podél jedné strany oblé, druhá strana byla plochá, jeden byl z mědi, druhý ze železa. Těmi hřebíky léčil první prezident americký svoje nežity a všechny nemoci své rodiny.

Za pět guineí — dnes 20 dolarů — které se tehda platily za takový pár hřebíků, — nekoupil ovšem George Washington jen kus železa a mědi. Neboť lpěla na nich neviditelná víra, že magnetickými vlivy neznámých kovů, z nichž jsou hřebíky ukovány, lze vytáhnouti z těla každou bolest a nemoc. Hřebíkům říkalo se »traktory« a vyráběl je Dr. Elisha Perkins z Connecticutu na ohništi dobře ukrytém, aby nikdo jeho tajemství nepronikl.

Dr. Elisha Perkins byl venkovský lékař. Když operoval nemocné, pozoroval, že se svaly chvějí nebo stahují pod dotekem kovového nože. Snad mu mihla hlavou vzpomínka na Galvaniho a jeho žabí stehénka. A již snoval theorii: Elektrický vliv kovů na nervy, na svaly, na nemoci. Ukul svoji theorii stejně rychle jako své hřebíky, a již přednáší před lékaři svého hrabství o svém objevu. Leč přišel ke svým, a oni ho nepoznali. Prohlásili ho za šarlatána. Proto spěchá do Philadelphie, tehdejšího politického, kulturního a medicinského centra mladé republiky. Je vysoký, výmluvný, přesvědčivý, magnetický. A hle, ve veřejných shromážděních chromí odhazují berle, rheumatičtí narovnávali údy,

vykotlané zuby přestávají bolet a zalézají zpět do dásní. Philadelphia je u vytržení, kongres je rozčilen, nejvyšší soudce, president, kongresmani kupují hřebíky a dávají písemná dobrozdání. Patentní úřad dává patent. Spekulantí prodávají plantáže a kupují pytle hřebíků. Mladá Amerika je zaplavena hřebíky a kypí zdravím. Zatím lékařský spolek v Connecticutu vylučuje Dra Perkinse jakožto šarlatána . . .

Složení traktorů bylo tajné. Jen se šeptalo, že jsou ze zlata, stříbra a platiny. Užívalo se jich tím způsobem, že se přiložily k bolavému místu, a táhlo se jimi směrem k nohám. Směrem k hlavě se táhnout nesmělo. Tím se nemoc zhoršila.

To bylo více než před sto lety. Od té doby pokročila věda o elektřině a magnetismu. Pokročila i chemie a fyziologie. V laboratorích prozkoumali badatelé úkol kyslíku při dýchání a oběhu krve. Jejich experimenty byly podrobné, přesné. Ale běda, obecná znalost těchto objevů zůstala a zůstává velmi vetchá, mēlká, povrchní. Publikum slyší »kyslík, plíce, krev«, ale napovídejte mu o vztazích těchto tří pojmů největší nesmysly, a uvěří.

To dobře vystihl chytrák Herkules Sanche, vynálezce »Oxydonoru«.

V letech 1909 až 1914 byly americké magaziny zaplaveny reklamou: Obrázek svůdné dívky, která má s veškerou počestností obnaženou dolejší část břicha. Od této atrakce vedou dva dráty ke skleněné nádobě, podobné plivátku, a končí u jakéhosi přístroje, který je tam ponořen ve vodě. Sveze-li se váš zrak k textu, dočtete se, že si krásná nešťastnice léčí slepé střívko oxydonorem.

Oxydonor byl kus kovové roury, jaká se užívá k vedení plynu. Byla poniklovaná, na obou koncích zaletovaná, a naplněna tajemnou směsí. Reklama hlásala, že je to něco absolutně nového, neslychaného, obdivuhodného. Žádná medicína, pás, baterie, ani elektřina. Je to nová přírodní síla, zvaná diadukce, která vzniká, položí-li se přístroj do studené vody, a působí, že lidské tělo vstřebává kyslík ze vzduchu. Je třeba jen vésti tuto sílu po drátech k nemocnému místu a každá choroba se vyhojí. Spousta doporučení, pochvalných uznání, díkůvzdání. Patentováno patentním úřadem Spojených států. Objednejte si oxydonor 30 dní na zkoušku. Reklama byla tak vydatná, že bylo v krátké době prodáno 43.000 přístrojů po 35 dolarech. Na trhu objevila se řada napodobenin a »zlepšených« přístrojů: Oxygenor, oxygenator, oxypathor, oxytonor, oxybon. Všechny prosperovaly. Amerika byla plna diadukce. A jak by ne? Nahlédněme do mazaných instrukcí agentů:

»Užívejte rozvahy při výběrání zákazníků. Vybírejte případy, kde máte dobrou naději na výsledek. Vyhýbejte se takovým, které byly po léta bez úspěchu léčeny. Mohli byste spíše připnout oxypathor k mumii nebo k telegrafní tyčce než k pacientovi, který k vám přichází jako k poslednímu útočišti. Takoví znamenají jen potíže, neúspěch a špatné doporučení. Řekněte jim zdvořile, ale důrazně, že čekali příliš dlouho. To nesmí však schladiti vaše nadšení. Nebojme se těžkých případů. Naprosto ne. Mohou býti sebe těžší, jen když nejsou staré. Dokud není obchod zaveden, raději se držet v bezpečí. Vyplatí se to.«

Jinde zase je návod, jak získávat zákazníky:

»Předně opakujte stále sami sobě, že oxypathor je all right. Říkejte si to tak dlouho, až jste sami pevně přesvěd-

čeni, že oxypathor je skutočne all right. Potom budete nepremožitelní. Jakmile máte důvěru, zvítězíte.

Zapředte rozhovor s každým, s kým se jakkoli můžete seznámit. Zprvu mluvte s každým. Pak zabočte: »Jáčku, jakpak zdravíčko? Dobře? Dobře?«

Budete překvapeni, jak mnoho lidí se necítí dobře. A hned vám to všechno dopodrobna vyloží, jen když je budete poslouchat. Pak jim hoďte udičku. Řekněte, co prodáváte, nebo pronajímáte. A hned doložte, že jim brzy přijdete ukázat oxypathor. Řekněte to tak, aby vás nikdo nemohl odmítnout. Řekněte to rozhodným tónem a hlasem. Najde se málo lidí, kteří budou mít dosti smělosti vás odbýt. Ostatek už je snadný.

Když vám někdo řekne, že je docela zdrav, zeptejte se: Což rodina? Objevte ku podivu mnoho nemocí, o jakých se vám ani nezdálo. Ale musíte chvíli čekat po své otázce. Někteří lidé mají zvyk odpovědět na všechno »all right«, ale za chvíli si to rozmyslí a začnou — jen když chvíli mlčíte a neříkáte nic.

Hlavní vtip: Nejdůležitější je, dostat peníze předem. Vyberte hned splátku. V každém případě. Musíte získat plnou kooperaci zákazníkova. Nemá-li tento žádné výlohy, nemá co ztratit, a trpká zkušenost nás učí, že kde není nic v záse, tam je špatná kooperace.

Čím méně theoretického mluvení, tím lépe. Užívejte běžných výrazů raději než odborných a ušetříte si hodiny únavného mluvení. Je daleko líp říci: »Kyslík spálí odpadky jedu v krvi a nechá ji hustou a čistou a vás v dobrém zdraví«, než se pouštět do výkladů o těchto jedech, odpadcích a kyselinách. Množství bláhových otázek, které lidé na vás vychrlí, jakmile se pustíte do technických výkladů, vás překvapí a znechutí.

V rourách byly různé věci: Zpravidla směs síry, písku, železných pilin nebo sazí. Někdy jen písek nebo popel. Obsah byl úplně chemicky inertní, fyziologické účinky na květinách, zvířatech, lidech prázdné. Princip sám, který vynálezce oxygenoru »objevil«, je absurdní, a mohl se zrodit jen v hlavě někoho, kdo nemá ani za mák biologického vzdělání: Vstřebávat kyslík kůží, povrchem těla, dokážou sice někteří nižší živočichové, včetně žáby, člověk však i jeho čtyrnozí předci tomu již od milionů let odrostli.

*

Všichni se pamatujeme na Verneovu cestu do měsíce, a na její epizodu, kdy posádka dělové koule byla opile rozveselena vlivem kyslíku, který se uvolnil do malé kabiny romantických cestovatelů. Odtud lidové přesvědčení, že dýchat kyslík znamená bůh ví jak hlubokou změnu ve fyziologii zdravého i nemocného těla. Úspěch oxygenoru měl jistě mnoho co děkovati podvědomé reminiscenci dětské četby. Neuplynulo ani deset let od jeho neslavného zániku a kyslík byl zase kapitalisován.

Tentokrát Drem Cunninghamem v Ohio, který dovedl získat kapitál na zřízení svérázného sanatoria: Budova je podobna obrovské rouře, v ní jsou pokojíky, chodby, krátce všechno zařízení těsně uzavřeno pod vysokým tlakem vzduchu. V této rouře chová Dr. Cunningham pacienti týdný a měsíce a léčí je pobytem ve stlačeném vzduchu. Léčí zejména zhoubnou chudokrevnost, ledvinové choroby; cukrovku. Jeho teorie — ovšem teorie románová, bez jakéhokoli experimentálního podkladu — jest, že tyto nemoci jsou zaviněny mikroby, kteří nesnesou vzduchu (t. zv. anaeroby), a že

tkáňový obsah kyslíku se zvýší pobytem nemocných ve stlačeném vzduchu. Letos staví Dr. Cunningham nové sanatorium, ještě exotičtějšího tvaru. Je podobno obrovské kádi, vytyčené na třech zkřížených trámových podporách, — jakýsi obrovský cikánský hrnec na ohništi. Výsledků léčby nepublikuje, vědeckých pozorování nekoná, stará se jen aby bylo známo jeho exotické sanatorium a jeho léčba v »tanku«.

*

W. G. Brownson prodával železné prsteny. Nevyměňoval je sice za zlaté, jako později vlády centrálních velmocí, ale za zlatý ekvivalent dvou zelených dolarů. Jeho zboží se jmenovalo »elektrochemický prsten«, který prý byl vynalezen po dlouholetém studiu a mnohých experimentech a který měl tu zázračnou vlastnost, že vytahoval z krve přebytečnou kyselinu, — příčinu všech nemocí. Brownson důtklivě poukazoval na viditelné znamení elektrochemického účinku prstenu, — černou usazeninu, která se tvořila pod prstenem. To byla ta vytažená kyselina.

Zde je několik citátů z léčebné příručky, která byla dávána s prstenem:

»Při zánětu ledvin a cukrovce nastane rozhodně obrát k lepšímu v době dvanácti hodin až čtyř dnů, jakmile prsten začne působit, což můžete pozorovat na barvě, množství a zápachu usazeniny. Cukrovka u dětí, které močí v noci do postele, vede často k tanci svatého Víta. Elektrochemický prsten odstraní příčinu a vyléčí oboje. Žlučový kámen vyžaduje delšího času. Prsten zastaví ihned jeho zvětšování, ale někdy to trvá šest týdnů, i déle, než se kámen dostatečně zmenší, aby prošel. Epileptické záchvaty a měsíční křeče jsou působeny nadbytkem kyseliny. Prsten vyléčí případy, které byly prohlášeny za nevléčitelné. Nemocnice, chorobince a blázince jsou přeplněny takovými případy a je to hrozný zločin, nechávat je tam, pak-li skoro všechny mohou být vyléčeny tímto prstenem.«

Agentury elektrochemických prstenů měl kde kdo. Bankovní presidenti, nosiči na drahách, obecní radní, cestovní agenti, trafikanti, páteři, poštovníci a zvěrolékaři. Veřejně však byli vyloučeni klenotníci a lékárníci. Klenotníci totiž prý prodávali falešné elektrochemické prsteny a tak poškozovali jejich pověst. A lékárníci prý nemohou prodávat prsteny, protože musí prodávat medikamenty, a zázračné prsteny by jim kazily obchod.

Konečně po 24 letech odhodlal se pan nejvyšší poštovník požádati chemickou laboratoř ministerstva zemědělství o posudek o elektrochemickém prstenu. Byl zdrcující. Prsten byl ze surového železa. Neměl žádného »elektrického« účinku. Jediný chemický jeho účinek bylo tvoření se rezu vlivem potu. Následovalo odnětí poštovní dopravy a tak skončil skvělý obchod pana Brownsona, který prodával ročně za 45.000 dolarů železných kroužků. Dosud však žije v bodrém lidu americkém přesvědčení, že kyselá krev se projevuje černým kroužkem pod prstenem nebo pod rámečkem brýlí.

*

Jisté originality nelze upřít jednomu kalifornskému obchodníkovi s pozemky, jenž se jmenuje Gaylord Wilshir. Slyšeli jsme základní zásadu teorie osteopatovy, že je jeho pacient vlastně robotem. Herkules Sanche pokládá ho za žábu. Cheiropaktor míní, že je jeho obět broukem. Gaylord Wilshir zjednodušuje člověka ještě dále: suggeruje mu, že je kus měkkého železa, ku při-

kladu hřebík. On to sice Gaylord Wilshir svým věrným tak přímo neříká, ale jeho theorie je pravdivou skutečně jen když se jeho aparátu užije na kusu měkkého železa. Léčí totiž všechny lidské neduhy tím, že vám zmagnetisuje železo v krvi. Jeho reklamě se ochotně propůjčil americký tiskový magnát Hearst. Nuže, v Hearstových žurnálech objeví se takováto reklama:

Na úvodní straně je podobizna slavného anglického dramatika G. B. Shaw-a; těsně vedle ní je obraz jeho dvojníka. Má také ohrnutý límec u kabátu a dlouhou bradu vklíněnu do stojatého límečku. Má stejný účes a nápadně podobný podpis: Gaylord Wilshir. Pod tím palcový nápis: »Lékařští odborníci jsou ohromeni záhadou«. Níže se dočtete, že to není záhada, kde se vzal Shawův dvojník, nýbrž záhada tajemného aparátu kalifornského vědce, který po mnohých experimentech a dlouholetém badání vynalezl přístroj na vyhojení všech dosud nevléčitelných neduhů. Tento kalifornský genius je nápadně podobný jinému geniovi, G. B. Shawovi, a jeho přístroj dodá každému neslychané vitality, mládí, síly a jarosti tím, že zmagnetisuje železo v krvi. Následek je, že všechny vleklé neduhy okamžitě se hojí, neboť, člověk je vlastně znovu zrozen vlivem magnetismu. Ba co více. Šedivé vlasy nabývají zase své bývalé barvy a dokonce se trvale kudrnatí . . . O patent je zažádáno. Cena 58 dolarů 50 centů.

Kdo vynález objedná, dostane velký svitek izolovaného drátu, který má přípojku k elektrickému vedení v domě. Vedle toho malý přístrojek s lampičkou. Velký svitek navléká se kolem těla, malým přístrojem tře se onemocnělé místo, které má býti ve středu velké spirály. A hle, div divoucí — žárovka v malém přístrojku se vám rozsvítí jakmile zapnete proud, ačkoli nemá žádného připojení na elektrické vedení. To je podle příručky — pro každého, kdo nezná základních zákonů elektřiny — zřejmý důkaz oné magické síly, která vám magnetisuje železo v krvi.

Ve skutečnosti je to prajednoduchý magneto-elektrický úkaz. Ve středu veliké spirály, kterou probíhá elektrický proud, vzniká magnetické pole. Toto budí malý proud v sekundární cívice, která je skryta v rukojeti malého přístrojku. Tím proudem rozsvítí se malá žárovka, jakých se užívá v kapesních svítilničkách.

Magnetické pole, které ve Wilshirově přístroji skutečně vzniká, nezmagnetisuje však železa v krvi. Neboť železo neběhá v krvi v podobě hřebíků nebo železných pilin, ale ve sloučenství s velmi složitou molekulou hemoglobinovou. Krev se nedá zmagnetisovati zrovna tak jako se nedá zmagnetisovati špenát, který též obsahuje železo.

Pokusy bylo již dávno prokázáno, že magnetické pole nemá žádného fyziologického, tím méně léčivého účinku na lidský organismus. Pohybujeme se ostatně v silném magnetickém poli, které obklopuje naši zemi a trochu umělého magnetismu, se kterým ostatně často přicházíme ve styk v elektrárnách nebo poblíže velkých elektrických přístrojů nepůsobí žádné změny v našem životním dějství. Při prodeji svého švindlu, který se jmenoval I-On-A-Co, spoléhal se pozemkový jednatel Wilshir jen na reklamu Hearsta, lež, trochu lampičkové sugesce a hlavně na lidskou hloupost, kterou jistě výtečně prostudoval při svých pozemkových obchodech.

*

Mezi prodáváči a vyráběli takovýchto neúčinných elektrických a jiných přístrojů nacházíme vesměs profesionelní a vědomé švindlěře a podvodníky. Čestnou výjimkou byl svého času jistý C. J. Thacher z Chicaga. Vyráběl, doporučoval a prodával »Chvalně známé Thacherovy magnetické clony«. Psal o nich v předních denících takto:

»Chci říci každému muži, ženě i dítěti ve svém okruhu, že dovedu vyléčiti každou nemoc, kterou je lidské pokolení stíženo. Svoje tvrzení dělám co nejšířší, nejdalekosáhlejší a nejobsáhlejší. Nezáleží mi na tom, jaká je to nemoc, jak zlá, ani kolik má již komplikací, protože jsem jist, že mohu vyléčit všechno chvalně známými Thacherovými magnetickými clonami právě tak, jako jsem jist, že ráno bude vycházet slunce...«

Dr. Thacher nosil sám magnetickou čepici, magnetickou vestu, magnetické obepinadla na nohou a magnetické podešve. Vše z těžkých látek, protkaných oceťlovými, zmagnetisovanými dráty. Věřil, že tím způsobem zlaďuje vibrace v lidském těle, a že celková magnetická síla jeho oděvu zdvihne 250 liber železa. Odborníci sice říkají, že tak silný elektromagnet by musel vážit aspoň půl tuny a k muži, takovou silou magnetickou obklopenému, přiskakovaly by v železářském obchodě hřebíky, proměňující jej v šelmosmrtiče.

Leč Dr. Thacher rval se velmi energicky v listech i na svých přednáškách s každým, kdo ho prohlašoval za švindlěře. Cítil se uražen a nedoceněn, protože úřady jeho vynález nepodporovaly. Takto mluvil k novinářskému zpravodaji, který ho požádal o rozmluvu:

»Mým úkolem je šířit osvětu: zachránit lidstvo. Mohu je vyléčit ze všeho. Píší a přednáším. Lidé se ke mně hrnou. Lid sám časem donutí úřady, aby si mých method povšimly. Já ještě budu svými magnetickými clonami léčit vládu. Řeknu jí: Vemte si to, dejte to lidu, a osvoboďte ho od nemoci...«

»Duševní nemoci!« (Klepaje se na magnetickou čepici). »Duševní nemoci! Jasně jako den! Jen at mi úřady svěří deset případů. Dám na ně své magnetické clony a vyléčím je. Zavést znova harmonické vibrace mozku a vše je v pořádku...«

»Obrny!« (Plácaje se po magnetických kamaších). »Snadný problém. Měl jsem pět případů. Nemohli pohybovat víčky, nebo prsty, nebo nemohli mluvit. Oblékl jsem je a vyléčil. Hned. Mrkali, mluvili, pohybovali prsty. Vstali a chodili. Obrny! Cha!«

Byla to čestná výjimka proto, že se mezi podvodníky vyskytl jeden pomatený. Nějakou dobu vedlo se i jemu dobře. Pak zapadl.

*

V Denveru, ve státě Colorado byla založena kolem roku 1910 společnost se základním kapitálem 1.000.000 dolarů pro léčbu rakoviny radiem. Její metoda byla zajímavá svojí originalitou. Společnost totiž docela otevřeně hlásala, že léčí rakovinu radiem a obkladky — z limburgského sýra. Společnost vyráběla »Radio-sulpho« mazání a »Radio-sulpho« kvas. Nemocným bylo nařizováno, aby si omývali nádor zředěným radio-sulpho mazáním a pak přiložili sýrový obkladek. Ten se musel dělati z libry pravého importovaného limburgského sýra smíchaného s pěti uncemi čistého glycerinu. K tomu se měl užívat vnitřně radio-sulpho kvas.

Lze jistě vymýšlet různá rafinovaná muka. Ale

radio-sulpho spoločnosť zasloužila by si jistě pochvalného uznání od některého nebožtíka vrchního inkvizitora z minulých století. Neboť vymyslela nová muka čichová pro nemocného rakovinou a pro jeho ošetřovatele. Zápach rozkládající se rakoviny sám dohání namnoze trpitele k sebevraždě. K tomuto zápachu přidala mu lidumilná léčebná společnost zápach ostrého syra, plus nejhorší vůbec známý chemický smrad — sirovodík. Neboť radio-sulpho mazání i radio-sulpho kvas obsahoval roztok sirovodíku v roztoku siřníku sodnatého, resp. síranu hořečnatého. O radium celá společnost ani nezavadila. Zásobu těchto léčiv dodávala za 25 dolarů měsíčně a — vydělávala peníze.

Na doktorech americký domorodec šetrí, chirurgických účtů se hrozí. Lékaři, kteří mají praxi mezi domorodou americkou třídou, stěžují si, že sotva polovina jejich účtů je placena. Ale prodávejte nejubožším z nemocných nejhorší známý smrad a vyděláte peníze. Takový je Homo sapiens Americanus.

Chicagská společnost, »Dr. Warner Remedy Co.« rozšiřovala kapitál. Společnost vyráběla radiové prsteny a »radiozonové« tabletky. Prohlašovala o nich: »Choroboplošné zárodky a rozkládající se tkáně jsou rychle zaplaveny emanací z radioaktivní sloučeniny«, atd. atd.

Ředitele společnosti Mr. Collinse navštívil novinářský reportér pod záminkou, že se zajímá o akcie. Zde je úryvek z interviewu:

- »Jsu radiové prsteny z radia?«
- »Ne.«
- »Je v nich vůbec nějaké radium?«
- »Ne.«
- »Proč je tedy nazýváte radiové prsteny?«
- »To je obchodní jméno.«
- »Je radiozone radium?«
- »Ne.«
- »Je v něm nějaké radium?«
- »Ne.«
- »Proč tomu tedy říkáte radiozone?«
- »To je obchodní jméno.«
- »Je zde Dr. Warner?«
- »Ne.«
- »Je vůbec nějaký Dr. Warner ve vaší společnosti?«
- »Ne.«
- »Proč se tedy jmenuje Dr. Warner Remedy. Co.?«
- »To je obchodní jméno.«
- »Jmenujete se Collins?«
- »N—ano.«
- »Je to obchodní jméno?«
- »Ne.«
- »Vyrábíte svoje medikamenty?«
- »Ne.«
- »Kdo je dělá?«
- »Seabury & Johnson« (Známa farmaceutická továrna).
- »Je v nich vůbec něco?«
- »Ano, jest,« řekl Mr. Collins vážně. »Jsou v nich peníze, vezme-li se věc řádně do ruky...« a počal vykládati svoje obchodní argumenty.

*

Novodobým teoriím o podstatě hmoty a zvláště teorii elektronové posadil korunu kalifornský lékař Dr. Albert Abrams v roce 1922. Vytvořil tuto elektronovou vědu, umění a praxi: Každá kapka krve, jakkoli zaschlá, a každý rukopis, třeba sto let starý,

je charakterisován elektronovými záchvěvy (vibracemi), které jsou tak uspořádány, že z nich lze poznat národnost, náboženství a nemoci dotyčného individua. Tyto elektronové záchvěvy jsou energií nového druhu, která nemůže být zjištěna ani nejjemnějšími fyzikálními přístroji. Dá se zjistit jen reakcemi fyziologickými a to jen na člověku. (Tím jsou rázem ze schematu vyloučení všichni dotěrní a zvědaví fyzikové a také oficiální medicína, která ověřuje své výzkumy experimenty na žabách a jiných zvířatech.)

To je diagnostická část abramsismu. Ale z určování nemoci ještě žádný lékař nezbohatl, tím méně šarlatán. Nutno léčit, a to v ordinaci, nějakým přístrojem, který nebolí, jen hřeje, svítí, páchne, nebo šimrá. To lidé rádi platí. To je pravá theorie Abramsova léčebného přístroje, osciloklastu. Tato mašinka nebyla na prodej, ale Abrams ji dodal do ordinace za poplatek pěti dolarů měsíčně. Kdo ji chtěl mít, musel se smlouvou zavázat, že skříňku, ostatně zapečetěnou, neotevře. Dostal jen řadu různě zaoblených disků, které, zasazené na otáčivý hřídel, vzdalovaly nebo přibližovaly magnet od elektrické cívky, a tím měnily sílu elektrického proudu. To byly ty »elektronické vibrace«, které se vedly pacientovi na kůži, a různě ho šimraly. Podle Abramsa byly tyto umělé elektronické vibrace totožné s vibracemi jednotlivých nemocí, určených z kapky krve. Tyto umělé vibrace, zavedené na určitá místa těla nemocného, rušily či roztříštily chorobné vibrace postiženého organismu, a tím se docílilo uzdravení. Původní schema bylo, že lékař, který nalítl na Abramsův humbug a reklamu, měl do Abramsovy laboratoře poslat kapku krve z pacienta, nebo, kde byl pacient příliš útlčitný, jen jeho rukopis, Abrams za poplatek udělal diagnosu, určil vibrace a disk, kterého má lékař ve své ordinaci užít a tak scházely se v rukách vynálezových penízky jak za rozeznání nemoci, tak za léčení všech obětí, které buďto přímo, nebo prostřednictvím jeho žáků daly se omámiti elektronickým kultem. Později však Abrams raději prodával své diagnostické přístroje absolventům svých kursů. Kurs stál 200 \$, přístroj též 200 \$, vše splatno předem. Bylo to tak výnosnější.

Albert Abrams kalkuloval výtečně. Věděl, že je mezi americkými lékaři veliké procento nedouků, kteří se učili medicíně jako řemeslu a nikdy nepoznali ani nepochopili, co je věda. Že pro ně a hlavně pro osteopaty, jimž byl jeho humbug s větším úspěchem určen, znamená vědu všecko to, čemu nerozumí. A že v nábožné Americe jsou lidé systematicky vychovávaní, aby věřili všemu, čemu nedovedou porozumět.

Americká oficiální medicína, reprezentovaná American Medicinal Association, odmítla Abramsův elektronový humbug ihned a briskně. Napsala o něm: »Když přestala vynášeti spondylotherapie a tlučení do páteře, obrátil Abrams jednoduše pacienta na druhou stranu a začal mu tlouci na břicho.« Ale tím nebyla res Abrams odložena ad acta. Potkal ho úspěch, který jistě neočekával. Ujali se ho dva lidé velkých jmen. V Americe byl to Upton Sinclair, jinak znamenitý člověk a známý hlavně svým románem »Jatky«. V Anglii byl to dokonce bývalý prezident oficiální British Medical Association, Sir James Bar.

Do věci se konečně vložila redakce časopisu »Scientific American«. Je to seriosní měsíčník, věnovaný pokroku ve všech oborech vědy. Věnoval 100.000 dolarů

na zjistení pravdy v abramsismu. Zkúšky a pokusy trvaly celý rok. Konali je čelní experti v oboru elektriny, rádia, matematiky, medicíny praktické i experimentálnej. O posudek požádaný i profesor R. A. Millikan z Kalifornie, jemuž kdysi bola udelená Nobelova cena za jeho výskumy fyzikálne. Je to jeden z hlavných budovateľov elektrónovej teórie ve stavbe hmoty. Prístroje Abramsovy byly ovšem rozebrány a zkoumány.

Millikanův posudek zněl, že proud, který prochází kapkou krve, vůbec nemůže oscilovat. Že je v přístrojích spleť drátů, položená bezúčelne, nevědecky a nebezpečně. (Skutečně stal se případ úmrtí, že prošel z Abramsova přístroje plný proud z městské sítě pacientovým tělem.) Že, jsou-li nějaké elektrónové vibrace v živé hmotě, musely by býti o frekvenci mnohomoľionkrát větší, než jak je reprodukuje osciloklast.

Vědecké komitě prohlásilo, že tak zvané fyziologické reakce elektrónické neexistují. Jsou buďto předstírány nesvědčomým lékařem, nebo, kde se jedná o lékaře poctivého, jsou výsledkem jeho obrazotvornosti a podvědomí. Kapky krve různých pacientů nedaly se rozlíšiti při opěťovaných a kontrolních experimentech. Osciloklast nemá žádných léčebných vlastností.

Závěr posudku zněl: »Mírně charakterisováno, jedná se o blud. Přísněji vzato, je to kolosální podvod.«

Tím byly elektrónické reakce Abramsovy pro myslící a kritické lidi odbyty. Ale nikoli pro Abramse a jeho žáky. Dokazovali, že pokusy vědeckého sboru byly nespolehlivé. Že jsou reakce rušeny radiotelegrafickými vlnami, železem v budovách, a hlavně skeptickými myšlenkami. (Ten argument si vypůjčili od spirítistů.) A ostatně podezírali, že celé komitě bylo podplaceno lékařským trustem. Tento důvod asi nejvíce působil u amerického publika, které je zvyklé, že se za peníze kupuje všecko, od knoflíku ke košili až po sekretáře státních departementů.

Abrams zemřel na zápal plic roku 1924. Osciloklast mu nepomohl. Svoje milionové jmění odkázal škole, jež má vyučovat a šířit jeho theorii. To by se zdálo nasvědčovat, že snad přece aspoň sám své theorii věřil. Spíše však možno se domnívat, že toužil po posmrtném pokračování svého životního slavomanu. O jeho jmění vznikly spory mezi zákonnými dědici, jimiž byl odkaz tak ztenčen, že zbaven ostatně též svého velekněze, jeho kult i jeho škola jen živoří.

Jaroslav Kolman-Cassius:

Anonymní pachatel.

V době vzrůstající zločinnosti a rozkvětu sensacechtivého tisku je sladko sníti o žurnalistovi budoucnosti, který se snad bude moci probrat z okouzlení nad trestnými projevy životní vitality a který se rozpomeně na svou úlohu vychovatele lidu. Nenastal zajisté ještě čas, aby tato věc přišla na denní pořádek, ale není nikdy příliš brzo na utopie, které vystýlají cestu dobrým úmyslům a spasitelným reformám. Je velmi svůdnou a vděčnou kratochvílí připravovatí příští soudního referenta, který našel zalíbení v sociologii. Jedna otázka z tohoto oboru je totiž nespírně důležitá pro problém jak uchovatí široké vrstvy před zhoubnými vlivy kriminality v novinách, která dáva špatný příklad čtenářům. S ní

stojí a padá každá pronikavá a radikální reforma na poli duchovní hygieny národa. Je to otázka a n o n y m i t y obžalovaných.

Přivedli jsme to tak daleko, že se stal u nás zločin spíše příkladem hodným následování než výstrahou hodnou povšimnutí. Není to ani tak zločin sám jako jeho sláva, kterou hlásají noviny od města k městu a od dědiny k dědině, co nedává spáti mladistvým nadšencům, toužícím po popularitě.

Když čteme každý den dlouhé sloupce, plné upřímného úžasu nad rafinovaností mladistvého zločince, sotva škole odrostlého Františka Lapáčka a zítra Josefa Nováčka, musíme míti již hodně zkušeností a jimi získané zatvrzelosti setrvat na dobré cestě ctnosti, abychom nezatoužili také sluniti se v této slávě rafinovanosti. Lichotivý úžas novin nad rafinovanými činy mladistvých zločinců a provinilců je nenapravitelný. N i k d y neopomenou seznámiti nejširší vrstvy, tedy i mladistvé, se všemi podrobnostmi nejrafinovanějšího zločinu, ale v ž d y c k y projeví úžas nad rafinovaností mladistvého zločince, který jej provede. Stává se někdy, že se noviny podivují rafinovanosti mladistvého zločince, který provedl jen to, co včera velmi důkladně a lákavě popsaly a co si celý svět s větší nebo menší závistí dnes přečetl.

Zapoměťlivost novin v tomto směru a potřeba se stále diviti nad rafinovaností zločinců je nepochopitelná. Je velmi dobře známo, že mají noviny někdy znamenitou paměť, nejde-li právě o mladistvé zločince a že mnohým rafinovaným lidem, kteří věnovali své síly dobrou společnosti dalo velkou práci, než vzbudili nikoli údiv, ale jen velmi váhavou pozornost. Jen delikventi všeho druhu mohou počítat s tím, že se tisk ujme jejich věci s plnou vervou a že se jejich rafinovanosti dostane patřičného ocenění. Snad jen sportovní rubrika sleduje činnost a výkony svých hvězd s takovým neumdlévajícím zápalom a pochopením, jako část novin, věnovaná kriminalitě.

Považme, jak se nejširším vrstvám s nevypočítateľnými instinkty dáva do rukou lehký a snadný prostředek k ukojení ctižádosti číst své jméno ve všech novinách a slyšet své jméno ze všech úst. Jemný rozdíl mezi slávou a pověstností není mnohým lidem tak patrný a potom sláva, jak je známo, je vyběravější ve volbě svých hrdinů. Dokonce i noviny ve svém žurnalistickém chvatu, s jakým se podivují zločinné rafinovanosti, spleťou si někdy oba pojmy a napíšu »proslulý lupič Lapáček«, když by snad bylo vhodnější napsati »pověstný lupič Lapáček«. S oblibou užívá se také při jménech, která jsou častěji slyšena v soudní síni, epiteton »známý«, nebo dokonce kamarádské »naš starý známý«. Vidíme, že zločinec může se spoľehnouti u novin nejen na dobrou reklamu, která ho v pravém smyslu učiní přes noc slavným, ale i na vlídné zacházení.

Mluví se také někdy v uměleckých rubrikách o lidech, kteří se stali přes noc slavnými, ale to je vždy metaforicky řečeno. Jen zločin stává se o p r a v d u přes noc slavným: přes noc, ve které byl spáchán.

Lidé jsou již tak založeni, že si ani tak nezakládají na tom, aby se o nich dobře mluvílo, jako aby se vůbec o nich mluvílo. Ano, dávají často přednost závistí před soucitom, opovržením před zbožňováním, strachu, který vyvolávají, před úctou, již by mohli vzbuditi, jen aby co nejlépe mohli vychutnati v ý j i m e č n o s t své osob-

nosti. Tento rys povahy charakterizuje lidi, kteří mají sklony k antisociálním činům, ať už je to sprostý zločín nebo politický. Nejlepším jejich spolupracovníkem, který nemá daleko do spoluvinníka, jsou pak noviny. Dají jejich jménu lesk výjimečnosti a slávu, která se ráda platí několika lety žaláře.

Jméno hraje důležitou úlohu v životě člověka. Ctižádost viděti je v lesku dalo podnět k mnohým výtečným skutkům, které prospěly společnosti. Tato ctižádost je ještě mocnější pohnutkou k činům antisociálním, které se stávají slavnými přes noc a které jsou tak lehké, že dělají proslulými »sotva škole odrostlé« děti. Zločinecká kariéra díky novinám začíná v útlém mládí jako kariéra virtuosů.

Představme si teď, že by žurnalista, jehož práce je anonymní, učinil anonymním také pachatele zločinu, o němž píše. Představme si, že by náš žurnalista provedl autora nějakého vloupání nebo vraždy to, co obyčejně dělají některé noviny ve všech rubrikách lidem a věcem, které se jim nehodí do krámu.

Budme na chvíli utopisty a pokusme si představit, že by žurnalista chtěl umlčet zločince jako se ku příkladu umlčuje nějaký nepohodlný politik, nebo umělec nebo jiný inteligent, který nějak ohrožuje společnost. Je to fantastický námět a člověk má dojem, jakoby se tu děl smělý a krutý pokus někomu ublížit. V každém z nás tak srostla představa slávy s antisociálním podnikáním, že máme pocit krivdy, pomyslíme-li, že by žurnalista měl ve svém referátě o zločinném díle vynechat jméno autora. Zvykli jsme si pohlížet na zločince jako na herce, který musí býti pokaždé jmenován jako primadona.

V rubrice soudní síň a jinde bývají také někdy zamlčena jména, nebo uvedena začátečními písmeny, ale to jen v případech, kdy nejde o zločince, ale někdy o zcela pořádné lidi, kterým nechceme dělat ostudu. Také jsou lidé, šlechtní dárcové a jiní dobrodinci společnosti, kteří si nepřejí býti jmenováni. Pachatel zlého činu si téměř vždy přejí býti jmenován. Jeho přání je respektováno. Nikdy se snad nestalo, aby vyslovený antisociální čin byl uveden anonymně nebo aby se v nějakých novinách ztratil o něm referát jako o nějaké premiéře. Autor zločinu nemusí dlouho hledat v novinách posudky o svém líčení před soudem, v žádných novinách nebude chyběti referát. Antisociální pracovník má kliku, abychom to nazvali literárně, jakou by mu mohli závidět všichni kulturní pracovníci ve službách společnosti.

Přes to vše, myslím, že by se svět nezbořil, kdyby se proti tomuto hýčkanému nepříteli společnosti podnikl malý komplot a kdyby se napadl právě na místě nejzranitelnějším, kterým je jeho slávychtivost. Bylo by to velmi jednoduché, taková nevinná intrika, jaká se někdy podnikne proti veřejným pracovníkům, jichž vrby rostou do nebe, jak se říká. Škrtlo by se prostě jméno autora a do novin by se dal jen referát o jeho antisociální činnosti se všemi podrobnostmi. Řeklo by se: pachatel byl dopaden a bude postaven před soud, o němž neopomeneme přinést laskavému čtenáři zprávu. A v referátě o soudním líčení zase by byl jen žalovaný, který odpovídá na tu a tu žalobu a ne ten a ten, jehož jméno je ve všech ústech a na každém círu papíru a je-

hož sláva letí světem od té doby, co ukradl někde padesát tisíc, nebo který se stal slavným přes noc, v níž zabil svou tetičku.

U soudu vystupuje zásadně anonymně soudní žurnalista, zřídka bývá jmenován advokát, často nejsou uváděna jména soudců a votantů, a státního zástupce, pravidlem je, že dobrodinci nepřejí si býti jmenováni, proč by musel svět znáti jméno žalovaného? Myslím, kdyby soudní referent a reportér zahájili tuto umlčovací akci, že by značně poklesla chuť v antisociálním podnikání, které je dnes v takovém rozkvětu. Kdyby mladiství lidé četli jen o anonymních trestuhodných kouscích tam a tam, a že jejich pachatelé byli chyceni a souzeni a na tolik a tolik měsíců zavřeni, nezatooužili by býti na jejich místě a neprovedli by něco podobného. Rafinovanost zloděje, který někam vlezl oknem, pakličem otevře pokladnu a s penězi zase oknem vyleze, která je stále v novinách obdivována, nezdála by se jim tak záviděnímohou, kdyby byla bezejmenná.

Velmi nepatrná hrstka lidí jde krást jen z lásky k zločineckému řemeslu. Většina delikventů jsou diletanti, kteří se dají na zločinnou dráhu, protože jsou svedeni klamným pozlátkem slávy v novinách. Mladí lidé stávají se přes noc zloději a vrahy často z dobrodružné touhy po obdivu a slávě. Idealisté utíkají k divadelním šmírám, praktičtější dají se na jistější cestu, která vede k proslulosti, ale také do žaláře.

Zatarasiti tuto cestu, kterou přichází zločinecký dorost, to je v m o c i žurnalisty, jehož povinností je referovat o kriminalitě.

Dnes se zdá ještě neuvěřitelným, že by se noviny odhodlaly umlčovat zločince tím, že by — jako se praví v jednom Havlíčkově epigramu — jeho dílo do tisku dali, ale jméno vynechali. Dnes se zdá ještě utopií, že by noviny chtěly užít proti lidem, společnosti nebezpečným, účinného a oblíbeného prostředku, kterého se užívá proti lidem nepohodlným.

Ale soudní referent budoucnosti, kterého máme na mysli, bude jednou před tuto otázku postaven. Bude to tehdy, až se bude muset rozhodnout, chce-li dát v š e c k y zbraně do služeb společnosti a jejich sociálních potřeb. Přejde jednou doba, kdy společnost bude nucena žádat radikální léčení a kdy také soudnímu referentu naskytne se příležitost, aby uplatnil svoji velkou moc žurnalisty v její prospěch ve funkcích mnohem odpovědnějších než je úloha prostředníka mezi generacemi mladistvých zločinců.

Tím nechci říci, že by bylo jednou možno ututlati slávu každého zlého činu, namířeného proti společnosti. Bude vždy dosti loupeží a atentátů, které proslaví jméno svého muže a jichž rafinovanosti se bude moci podívat i žurnalista budoucnosti. Velcí ve světě zločinu jdou sami jako ve světě dobra. Epigony mají autoři lehce srozumitelní. Ti se opakují jako tolik oblíbená rafinovanost mladistvých zločinců, kteří lezou oknem, jež vymáčkli podle receptu, otiskovaného dnes a denně v novinách.

Umlčte z l o d ě j s k ý k ý č, soudní referenti budoucnosti!

V Ě D A A P R Á C E

Miloš Bloch:

Za 9 hodin okolo světa.

Chicago, dne 12. XI. 1928.

Babylon mnoha národů schází se každoročně na týden pod jedinou střechou v Chicagu na turistické výstavě (Travel Exhibition). — Kdo má dosti fantazie, může se na jedno odpoledne za vstupné 50 centů oddati snu o cestě okolo světa.

Pisatelé této zprávy, jakožto člověk méně snivý, díval se na výstavu spíše jako na kolbiště propagandy jednotlivých států. — Co se propaguje a jak se to propaguje a jak v tom měření schopností obstálo Československo.

Na turistické výstavě v Chicagu vystavují jednak jednotlivé státy, jednak dopravní společnosti a firmy dodávající turistům potřeby pro cestování, hlavně kufry a různé upomínky. Pak je ovšem na výstavišti také přednášková síň s kinematografickým zařízením.

Abychom se napřed na tu cestu vyzbrojili, půjdeme si pro kufr. Vyberete si jistě ten skříňový lodní kufr potažený krokodýlí kůží. Stojí jen 300 dolarů — asi 10.000 — Kč. Potom si »koupíme« ve společném stánku zámořských parolodních společností lístky na okružní plavbu kolem zeměkoule.

Ten stánek vypadá jako rozházené knihkupectví. Pozůstává ze stohů knížek a prospektů, lákajících do všech koutů světa a svádějících použití toho či onoho přepychového parníku. Brožury ty jsou jistě nákladné; jsou to často celé knížky, vypravené typograficky opravdu luxusně. Ale jsou štědře rozdávány každému; i těm klukům a holčičkám, sbírajícím obrázky v Chicagu stejně jako na PVV. Tady se potišťeným papírem nešetří, ani když je to drahý papír draze potišťený. Ale hlavně dopravní společnosti mají v tomto rozhazování opravdu rekord.

Ze severní Ameriky účastňuje se výstavy území Velkého Kaňonu, Kalifornie a Quebec, Kanada a ovšem Chicago.

Působivou expozici má Japonsko. Téměř nic jiného, než serie fotografií velkého formátu. Jsou to však fotografie krásně provedené a upravené. Zájem sběratelů prospektů byl veliký. Japonsko jest snem mnoha lidí, zejména v Americe. Expozice propagovala jen turistiku.

Čína asi ví, že v nynější době mnoho turistů nepřiláká a propaguje pouze umělecké výrobky, koberce, obrazy, nádobí a nábytek. Jsou to krásné kusy. »Made in Czechoslovakia« se mi nepodařilo na nich nalézt, ač t. j. z. »čínské zboží« zde prodávané většinou jest z Jablonce.

Palestýna, Armenie, Syrie a Řecko mají stánky pohromadě. Také se nepokoušejí o přilákání turistů. Nabízejí ke koupi různé domácí umělecké lidové výrobky: Palestýna ukazuje známé knížky s dřevěnými deskami a s vlepovanými lisovanými květinami, ostatní mají hlavně textilie a nádoby.

Největší pozornost věnovaly obeslání expozice samozřejmě státy evropské, jednak proto, že je Američané

nejspíše navštěvují, jednak proto, že jsou v Chicagu velké skupiny Poláků, Čechoslováků, Švédů, Němců, Italů atd., jejichž vztahy ke staré vlasti lze výstavou značně posílit. Nás musí takovéto výstavy ostatních evropských zemí zajímat, poněvadž na nich vidíme, čemu se naše zahraniční propaganda musí přiučiti.

Především však budiž konstatováno, že naše expozice v Chicagu ukázala, že jsme v zahraniční propagandě již povyrůstli z dětských botiček, že zdravé názory by u nás tak celkem už byly a schází nám »jen« více rutinovosti, soustavnosti a techniky. Pokládám to totiž za nepříjemný nedostatek systému, že formát fotografií a plakátů není dosti jednotný, že se pošlou do Ameriky v jedné bedně od jednoho druhu plakátu tři kusy a jiný se zapomene přiložit, že ukazujeme já nevím kolikrát Hradčany a kroje a neukazujeme v Americe obrázky s pohybem a sportem, že se mlčky přenášíme přes otázku komfortu na turistické výstavě a neukazujeme, jak to vypadá v našich vlacích a hotelích. Faktum jest, že z toho nesoustavného balíku věcí, který zde byl k dispozici, vykouzlil náš konsulát pěknou expozici. Veliká zásluha náleží našemu českoamerickému malíři, p. Svobodovi z Chicaga, jenž navrhl pro náš stánek neatraktivnější vchod ze všech stánků výstavy. Udělal jakousi gothickou bránu, skrze níž bylo viděti veliké panorama Hradčan namalované ve svěžích barvách. Tento vchod opravdu každého přilákal. Na naší výstavě byly fotografie a plakáty různých československých měst, krajů a krajů a sletových scén, vzorky krajů a souprava krásného skla. — Co jsem uvítal, byly malé příručné brožurky pěkně ilustrované a poskytující všeobecný přehled o turistických krásách naší vlasti. Rozdávaly se také prospekty Steinerova Grand Hotelu a Hotelu Esplanade, což bylo tím vítanější, že to byly jediné tiskopisy, ukazující jasně, že u nás může turista nalézt i jistý komfort v ubytování. Takových tiskopisů, mluvících i o dopravě, hotelích, sportu a veškeré službě skýtané návštěvníkům, bychom potřebovali ještě více. — Systém poměrně levných (ovšem ne tak, aby láce křičela), a hromadně rozdáváných brožurek jest v Americe samozřejmostí a ani my se nesmíme omezovati na několik málo drahých reprezentačních spisů, které nepřijdou mezi obecnost.

A pak myslím, že se autoři musí více přizpůsobit psychologii obecnosti. Můžeme se mnohému naučiti od typických turistických zemí, zejména od Švýcarska. — Jeho výstava pozůstává ze serií překrásných plakátů jednotného formátu s jednotným rámováním a pak z velikého množství malých, krásně ilustrovaných brožurek. A nadpisy na brožurkách nezní: »Švýcarsko«, »Ženeva« nebo pod., nýbrž: »Jak můžete užiti zimních sportů«, »Kde se nadýcháte zdravého vzduchu«, »Kde se schází smetánka světa«, nebo tak nějak. A to je jediné správné, neboť panu americkému turistovi nezáleží na Švýcarsku, ani na Československu. On hledá místo, kde by se pobavil, nebo osvěžil, nebo sešel se vznešenými lidmi. A pak mu jde o to, aby na tom výletě měl nejméně takové pohodlí, jaké má doma.

Italie i Švýcarsko dobře vědí, proč ukazují tolik podrobných obrázků svých vlaků a hotelů. Podobně činí i Norsko, Švédsko a Belgie. Francie ukazuje dokonce modely osobních parníků a jejich vývoje. Německo má

velikou expozici, vzornou v každém směru. Krásné plakáty, bohatství informací, mnoho map a konkrétních návrhů tur. Velikou, jednotně řešenou výstavu má i Polsko — snad z ohledu na množství Poláků v Chicagu. Něco však polské výstavě schází. Je hezká, ale neagituje. Reagujete uznáním — a nikoli touhou podívat se do Polska. To mají výstavy všech jiných výše uvedených států mnohem větší agitační sílu.

Výstavu odlišnou od ostatních má Nizozemsko. Ukazuje různé výrobky domorodců ze svých kolonií — překrásných zajímavých kusů stříbrných, textilíí atd. — sbíraných prý pro tuto výstavu po dvě léta a majících velikou cenu.

Uhry, Rumunsko a Jugoslavie vystavují samé kroje a samý folklor. Není pak divu, že se Američané strašně diví, když potkají někoho z Jugoslavie civilisovaně oblečeného a jednajícího. Ostatně i náš stánek se hemžil celou krojovou družinou, ale u nás to bylo dosti vyvážené. Stánek Jugoslavie jest vedle našeho a bratrství se projevuje nejen tímto umístěním, nýbrž i srdečnými sousedskými styky. Pán, který jest ve stánku SHS, bojoval za války s našimi legiemi proti Rakousku. — Nedostatek malých brožur k rozdávání jest ve všech balkánských stáncích veliký.

Velice jsme byli potěšeni ve stánku Dánska. Nalezli jsme tam plakáty s českým textem: »Navštivte Dánsko«. Je to hezké, když najdete v Americe ve stánku cizího státu český plakát. A ještě něco. Poznámávali si adresy návštěvníků a každý prý dostaneme kalendář. — Je to chytrý způsob sestavení adresáře lidí, kteří se zajímají o cestování a připomenutí země někdy za měsíc po výstavě, až na ostatní zapomeneme. Výstava Rakouska jest chudobná.

Když tu československou výstavu srovnáme s ostatními, musíme říci, že zde bylo vykouzleno z chudého materiálu, který byl po ruce, velmi mnoho. Zdá se, že v jakési suchosti našeho propagačního materiálu je ještě záhada. Z turistické propagační brožury neb fotografie musí dýchat vůně lesů, radost, svěžest, pohyb. To není učebnice zeměpisu! Také tisk musí býti alespoň tak veliký, aby jej bylo možno čísti bez lupy.

Když se podíváte trochu do světa, uvidíte teprve, jak je Československo krásné a turisticky bohaté. Zatím, co máme v dosahu tisíce kilometrů a několika set Kč za lístek z Prahy, jezdí tady Američané tisíce mil a vydávají tisíce dolarů! Kdybyste viděli, jak tady dovedou vynášeti každou kaluž s chuchvalcem listnatých stromů, uvědomili byste si, co by dovedli Američané napsat o Tatrách, Macoše a Českosaském Švýcarsku, nemluvě o našich lázních.

Povím malou vlastní zkušenost. Byl jsem asi před dvěma měsíci pozván redaktorkou dosti rozšířeného magazínu a ukazoval jsem jí své praobyčejné amatérské snímky z různých výletů do Krkonoš a okolo Prahy. — »Proč nepoužíváte těchto sportovních snímků jako propagandy v Americe? Divím se, jak jste z tak krásné země mohl odjetí,« pravila mi.

»Však já se vrátím, až bude na Krkonoších sníh,« přiznal jsem se upřímně.

Za několik týdnů se objevil v magazínu »Boulevardier« článek s nadpisem:

»Je to nádherné, býti mlád v Československu, a s několika obrázky z výletů.

Podobnou zkušenost, velmi lichotivou pro krásy Československa, jsem pak měl i jinde.

Tady si velmi potrpí na hesla a nadpisy. Tak něco jako: »Město Úsměvů«, »Hřiště Národa«, »Ráj Rybářů« a pod. »Srdce Evropy« je také hezké jméno, kdyby ho neužívala všechna střeoevropská města. Když se brožurka zahodí, zůstane v podvědomí právě jen přiléhavé a nesevšednělé heslo, které se jednou vybaví a Československo má o hosta více. A nový host je novým propagátorem, protože cizinci jsou většinou nadšeni krásami naší země.

Taková hesla lze uplatnit i v brožurkách i novinářské propagandě — ale to už nepatří do referátu o výstavě.

Podpora turistiky jest i reklamou našeho průmyslu a obchodu. Snad se jednou dočkáme toho, aby za podpory všech účastných odvětví bylo vybudováno středisko pracující odborně a jednotně. Přesvědčil jsem se o tom, že naši zámožtí krajané a úředníci jsou ochotni a schopni vykonati mnoho cenné propagandy, dostanou-li materiál, který musí dodat Československo.

NOVÉ KNIHY

Jaroslav Kvapil: *Na sklonku října. Touhy, pozdravy a trzny.* »Kruhu drobné beletrie« I. řada, 2. svazek. Kč 27.—. Ke dni 28. října 1928 vydal »Čin« tisk. a nakl. družstvo čs. legionářů v Praze. Sbírká básní vynikajícího účastníka odboje, do níž Kvapil shrnul v čas svých šedesátých narozenin především verše, jimiž za své čtyřicetileté činnosti literární a novinářské provázel význačné dojmy a události našeho národního života. Po rozsáhlejší básni úvodní, kde se autor zpovídá z celého svého českého života, následuje v knize cyklus »V zajetí babylonském«, a k němu se pojí po cyklu »Pozdravy a trzny« závěrečný oddíl »Babylon padl«, vrcholný to díl knihy, která vedle toho obsahuje ještě dvě intermezza: První věnované památce Jaroslava Vrchlického, a druhé, intimní, věnované choti autorově.

Kalendář pro středoškolské studentstvo na rok 1928-1929, vyšel za součinnosti středoškolské sociální péče v Praze. Z obsahu vyjímáme: Nerozptylujme svých sil »Volte zaměstnání, ke kterému se hodíte skutečně« (Dr. E. Mašín), »Náš student literární« (Prof. J. Sochor), slovensky napsaný článek (Prof. P. Flaretta), »Hrady na Slovensku« »O výtvarném umění« (Prof. B. Hnátek), »Je život na Marsu?«, »Kdy přišel první člověk do Ameriky«, »Sport a tělesná výchova s hlediska zdravotního« (podle Dra. K. Drimla), pro sportovce rekordy naše a světové, značky našich i cizích aut, nápisy na našich železničních vozech, vedle řady zábavných a užitečných drobností, které poskytnou majiteli kalendáře mnoho příjemných a radostných chvil. Cena Kč 6.—. (164 stran), v celoplátěné vazbě poštou Kč 6.50. Nakladatelství Jana Svátka v Praze XVI., Husova 7.

**Obsah V. ročníku bude připojen
k 1. číslu ročníku VI.**